

74,37
A 98

LOGOPEDIYA

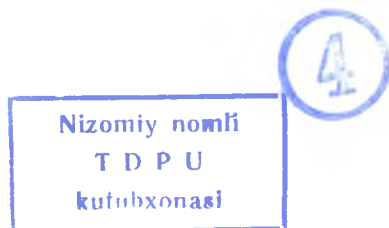
**TO'G'RI TALAFFUZ
QILAMIZ VA
YOZAMIZ**

M.Y. Ayupova,
Sh.D. Aripova

LOGOPEDIYA: TO'G'RI TALAFFUZ QILAMIZ VA YOZAMIZ

To'ldirib, qayta ishlangan nashr

Y-9142/2

O'ZBEKISTON FAYLASUFLARI MILLIY JAMIYATI
Toshkent – 2020

UO'K: 376.37-053.2

KBK: 74.3

A 95

Ayupova M.Y; Aripova Sh.D.

A 95 Logopediya: to'g'ri talaffuz qilamiz va yozamiz: o'quv qo'llanma / M.Y. Ayupova, Sh.D. Aripova, – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020. – 240 b.

UO'K: 376.37-053.2

KBK: 74.3

Taqrizchilar:

D.A. Nurkeldiyeva — Oligofrenopedagogika kafedrası dotsenti,

Z. Jo'rayeva — Respublika ta'lim markazi Maxsus ta'lim bo'limi boshlig'i v.b.

Ushbu o'quv qo'llanmada maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni o'qish (savod)ga o'rgatish bo'yicha ish tizimi keltirilgan. Bu ish tizimining asosida psixik jarayonlar va nutq orasidagi uzluksiz bog'liqlik yotadi. Mualliflar tovush va harflar bilan tanishish jarayonida murakkablashib boruvchi bir guruh mashqlarni tavsiya qilishgan. Ular fonematik idrok, fonematik analiz va sintez, atrof-muhitni ko'rish gnozisi, praksis (harakat)ni rivojlantirish, nutqning grammatik tomonini shakllantirish, lug'at boyligini oshirish hamda mayda qo'l motorikasini rivojlantirishga qaratilgandir. Mazkur kitobda harflarni tanish, eslab qolish va qurib-yasashga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib o'qish va yozishdagi nuqsonlarning oldini olish masalasini yechishga yordam beradi. O'quv-uslubiy qo'llanma umumta'lim yo'nalishiga ega bo'lib nutqida nuqsoni bor bolalar bilan bir qatorda nutqi normal rivojlangan bolalarga ham o'qishni o'rgatishda foydalanish imkonini beradi. Muqaddimada keltirilgan tavsiyalarda qo'llanma bilan ishlash usullari oson yoritib berilgan.

Bu o'quv qo'llanma logopedlar, pedagoglar, tarbiyachilar va ota-onalarga maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar bilan mashg'ulotlar o'tishga mo'ljallangan.

Respublika ta'lim markazi qoshidagi Maxsus ta'lim yo'nalishi ilmiy-metodik kengashi-da tasdiqlangan (12.08.2015-yildagi 5-sonli yig'ilish bayonnomasi).

ISBN 978-9943-391-94-9

© O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020.

© O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2015.

KIRISH SO‘ZI

Nutq — insonning eng katta yutug‘i bo‘lib, u insonga turli tovushlar, so‘zlar va boshqa til elementlari yordamida muloqot qilish imkonini beradi. Nutq madaniyati esa, bu vaziyatga mos ravishda fikrni aniq, ravshan, to‘g‘ri va ta‘sirchan qilib yetkazishdir. Nutq insonda ilk yoshlardan oq shakllanib, umri davomida boyib boradi. Nutq rivojlanishining eng faol davri maktabgacha va maktab yoshida kechadi. Chunonchi, bolalar tomonidan maktabgacha yoshda nutqning asosiy poydevori shakllanar ekan, demak bevosita bolalar nutqini rivojlantirish metodikasida mazkur holatni inobatga olgan holda asosiy diqqat-e‘tibor aynan shu yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish va korreksiya qilishga qaratilishi lozim.

Maktabgacha ta‘lim muassasalari ta‘lim va tarbiya ishining keng dasturini amalga oshiradi va bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlaydi.

Maktabgacha tarbiya muassasasi xodimlari birinchi sinfda bolalar oldiga qo‘yiladigan ta‘lim-tarbiya talablarini yaxshi bilishlari, maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarni shunga muvofiq ravishda ta‘lim olishga tayyorlashlari lozim.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni ta‘lim olishga tayyorlash jarayoni ularning lug‘at boyligini oshirish, nutqning grammatik tuzilishini korreksiyalash, tovushlarni tahlil qilish,

nutq apparati motorikasini rivojlantirish, psixik jarayonlarni faollashtirishni ham nazarda tutadi.

O'yin va mashqlar sekin-asta murakkablasha borib, fonematik idrokni, talaffuz malakasini, eshituv diqqatini, verbal xotirani, artikulyatsion motorikani rivojlantirishga yo'naltiriladi. Psixik jarayonni kompensatsiya qilishni nazarda tutuvchi mashqlar, topshiriqlar iloji boricha verballashtirilgan bo'lib, logopedlarga taklif etilayotgan mavzularni o'yin texnologiyalari yordamida, ijodiy yondoshib olib borish tavsiya qilinadi.

Bola xarakteridagi taqlidchanlik, qiziquvchanlikni to'g'ri yo'naltirish, uning dunyoqarashini shakllantirish ota-onalar va pedagogdan qunt bilan ishlashni talab etadi. Ayniqsa, hozirgi kunda bolani maktabga tayyorlash masalasi hammani – ota-onalar, pedagoglar va jamoatchilikni qiziqtirmoqda.

O'rta umumiy ta'lim maktablarida ta'limni amalga oshirish va yangi ta'lim sistemasida o'qitish ishlarini yanada yaxshilashda yangi bosqichga qadam qo'ydi. Bu o'z navbatida bolalarni maktabga alohida tayyorlashni talab etadi. Bolalarning birinchi sinfda o'qish, topshiriqlarni bajarish qobiliyatlari, ixtiyoriy diqqati avvalo oilada tarkib topadi. Shuning uchun oilada bola bilan muttasil shug'ullanib turish lozim. Uning ruhiy holatiga qarab ish yuritish, jismoniy va aqliy jihatdan sog'lom o'sishiga yordam beruvchi o'yin va mashg'ulotlar o'tkazish, turli topshiriqlar berib borish lozim.

Bolalarni maktabga tayyorlash, ularning nutqi, tafakkuri va tasavvurini oʻstirish maqsadida mazkur oʻquv-uslubiy qoʻllanma quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Koʻrgazmalilik yordamida bolalarning kuzatuvchanligi, tafakkuri va tasavvurini oʻstirish.

2. Bolalarda kitobga havas uygʻotish, narsa va voqealarga qiziquvchanlik faoliyatini tarbiyalash.

3. Bolalar nutqining grammatik tomonini, lugʻat boyligi, fonematik idrokini hamda aqliy faoliyatini rivojlantirish.

Qoʻllanma asosan bolalarning ogʻzaki nutqi hamda shunga asoslangan holda oʻquv malakalarini shakllantirishga qaratilganidir.

Ogʻzaki nutqning shakllanganligi yaʼni tovushlar talaffuzi, fonematik analiz va sintez, nutqning leksik-grammatik tomoni, shuningdek, koʻruv fazoviy tasavvurlar, koʻruv mnezi-si, gnozisi, analizi va sintezi, mayda motorikaning rivojlanganligi oʻqish va yozish malakalarini egallashda muhim rol oʻynaydi.

Mazkur funksiyalardan biri yoki bir nechtasining shakllanishidagi buzilishlar disgrafiya (yozuv jarayonining oʻziga xos buzilishi) va disleksiya (oʻqish jarayonining oʻziga xos buzilishi)ning kelib chiqishiga sabab boʻlishi mumkin. Yozma nutq buzilishlarining dastlabki sabablari maktabgacha yoshdayoq aniqlana boshlaydi.

Mazkur qoʻllanmada tovush va harf bilan tanishish davomida oʻqish va yozish malakalarini egallash uchun lozim boʻlgan

nutqiy va nutqiy bo'lmagan ruhiy funksiyalarning rivojlanishiga ko'maklashuvchi ish turlari taklif etilgan.

O'qishga o'rgatish ishlari voqeaband rasmlar asosida tuzilgan gaplarni analiz va sintez qilishdan boshlanib, gap va so'zlarning sxemasi bilan tanishish taklif etiladi (so'zdagi bo'g'inlar soni, so'zning tovush tarkibi aniqlanadi. Nutq oqimidan tovushni ajratish ko'nikmasi shakllantiriladi, so'zdagi birinchi tovush aniqlanadi).

Tovushning to'g'ri artikulyatsiyasi va uning eshituv obrazi, turli tovush-bo'g'in tuzilishiga ega so'zlardan mazkur tovushni ajratish, eshinishiga ko'ra o'xshash tovushlarni bir-biridan ajratish ustida ish olib boriladi, so'zning fonematik analizi funksiyasi shakllanadi. So'ngra tovush ma'lum bir harf bilan taqqoslanadi.

Harf – bu tovushning yozuvdagi ifodasidir. Alifboda bosma harflarning bir nechta elementlari mavjud, harflarni o'qishni o'rganayotgan bola uchun ularni o'zlashtirish murakkab. Shuning uchun qo'llanmada harfni tashkil etuvchi elementlar analiziga katta e'tibor berilib, bunda ko'ruv idroki, fazoviy tasavvurlar, xotira, konstruktiv praksis faol tarzda ishga tushadi.

O'quv-uslubiy qo'llanmada harf bilan tanishish quyidagi ketma-ketlikka asoslanadi:

- harfning ko'ruv obrazi bilan tanishtirish;
- turli usullar yordamida tegishli harfni hosil qilish:
- * bosma harf elementlaridan,

- * qo'l barmoqlari yordamida,
- * turli predmetlardan;
- predmet obrazida harfni topish.

So'zlarni o'qish rebuslarni yechishdan boshlanadi (rebuslarni o'qishda o'rganilgan harflargina e'tiborga olinadi).

So'ngra bolalarga tegishli harf ishtirokidagi bo'g'in, so'z, gap, matnlarni o'qish taklif etiladi.

Grafik-motor malakalarni rivojlantirishga ham e'tibor qaratiladi.

Mashg'ulotlarning barcha turlari bolada tahlil etish, fikrlash, qurish istagini uyg'otadi, uning aqliy faoliyatini faollashtirishga ko'maklashadi.

Tovush va harfning o'zaro farqini tez va samarali o'zlashtirish quyidagi qoidalarga amal qilishga bog'liq:

1. Kattalarga o'qishga o'rgatish tizimi bilan tanishish taklif etiladi.
2. Bolani o'qish jarayoniga ijobiy sozlash zarur.
3. Taklif etilgan material ketma-ketlikda va tizimli ravishda o'rganiladi. Harflarni o'rganish ketma-ketligini buzish tavsiya etilmaydi, chunki mazkur buzilish materialni o'zlashtirishda salbiy tarzda aks etishi mumkin.
4. O'qishga o'rgatishda bolaning ruhiy va jismoniy o'ziga xosliklarini e'tiborga olish zarur.
5. Qo'llanma bilan ishlash davomida kattalar bolaga yordam ko'rsatishi tavsiya etiladi.

QO‘LLANMA BILAN ISHLASHGA DOIR OTA-ONA VA PEDAGOGLARGA TAVSIYALAR (YOKI USLUBIY MASLAHATLAR)

Tovush va harflarni o‘rganishdan avval bolaga rasmni ko‘zdan kechirish va sxemalarga doir gaplar tuzish taklif etiladi. So‘ngra bolalar tegishli bo‘g‘inli sxemalarga mos so‘zlarni topadilar, so‘zning tovush tahlilini amalga oshiradilar.

Kitobda shartli belgilar berilgan:

	– gap;
	– so‘z;
	– so‘zdagi bo‘g‘inlar soni;
	– so‘zdagi tovushlar soni;

 – unli harf;

 – undosh harf.

Tovush va harflarni o‘rganishda quyidagilar taklif etiladi:

1. Tovushga bo‘lgan taqlidni tinglash, undan tegishli tovushni ajratish.

2. Topishmoqni o‘qish. Bolaga topishmoqning javobidagi so‘zning birinchi tovushini aniqlashni taklif etish.

3. Tovush artikulyatsiyasining o‘ziga xosliklari bilan tanishish, ma‘lum bir tovushni talaffuz etishdagi lab, tishlar, tilning holatini ketma-ketlikda ko‘rsatish.

Unli va undosh harflarning farqiga e‘tiborni qaratish lozim:

– unli harf talaffuz davomida to‘siqqa uchramaydi va faqat ovoz yordamida talaffuz etiladi;

– undosh harf talaffuz davomida to‘siqqa uchraydi va ovoz hamda shovqin (jarangli tovush) yoki faqatgina shovqin (jarangsiz tovush) yordamida talaffuz etiladi.

4. Predmetlarni nomlagan holda unli yoki undosh harfning so‘zdagi o‘rnini aniqlash.

Mazkur topshiriqlar fonematik idrok va fonematik tahlilning rivojlanishiga ko‘maklashadi.

Tovushlarni o‘rganishda bolaga mazkur tovushlar qanday holatlarda ifodalashini tushuntirish lozim: so‘zning boshida, o‘rtasi va oxirida.

5. Tegishli tovush ishtirokidagi so‘zlarni yodga tushirish.

6. Tovushlarni ketma-ketlikda birlashtirgan holda so‘zni nomlash.

7. So‘zning tovush tahlilini amalga oshirish.

8. Tovush artikulyatsiyasining o‘ziga xosliklari bilan tanishish, ma‘lum bir tovushni talaffuz etishdagi lab, tishlar, tilning holatini ketma-ketlikda ko‘rsatish. Tovushlarning jarangli yoki jarangsizligiga ko‘ra tovushlar differentsiatsiyasini amalga oshirish: bola so‘zdagi tovushlarni farqlaydi va ularga tavsif beradi.

9. Harfni, uning grafik tasvirini ko‘zdan kechirish. Bolaga harf haqidagi she‘rni o‘qib berish. Harfni tashkil etuvchi elementlarni topish.

Bosma harf bilan tanishtirish davomida uni qo‘l barmoqlari yordamida qurish. Dastlab kattalar she‘rni o‘qiydi va bir vaqt-

ning o'zida harf qanday qurilishini ko'rsatadi. So'ngra bola harfni kattalar yordamida quradi.

10. So'zni qo'l barmoqlari yordamida qurish. Topshiriq ota-onalar yoki pedagog bilan birgalikda amalga oshiriladi.

11. Harf qanday predmetlardan qurilganini, mazkur predmetlar nomi qanday tovushdan boshlanishini aniqlash. Mazkur topshiriqda fonematik tahlil va konstruktiv praksis ko'ruv idrokining rivojlanishi amalga oshadi.

12. Predmet obrazida mazkur harfni topish.

13. Rebusni mustaqil yechish va so'zni o'qish.

14. Bola bo'g'in, so'z, gaplarni o'qishga o'tadi. Bo'g'inlarni o'qishga alohida e'tibor qaratish lozim. Bo'g'inlar talaffuzi ravon va qo'shilgan bo'lishi kerak. So'z ma'nosi so'z talaffuz etilgandan so'ng aniqlashtiriladi. Gapda so'zlarning birlashtirishi bola tomonidan asta-sekin amalga oshiriladi.

15. Harfni yozuvda mustahkamlash:

* nuqtalarni birlashtirish;

* harf elementlarini yozib tamomlash;

* yaxlit qatorni yozib chiqish.

Bola yoza boshlaydi, uning muvaffaqiyatlari esa ijobiy kayfiyat, kattalarning qo'llab-quvvatlashi, bola faoliyatini doimiy ravishda ijobiy baholanishiga bog'liq.

Sabrli bo'ling va siz yaxshi natijalarga erishasiz.

Bola yoza boshlaydi, bu esa sizning birgalikdagi yutug'ingiz hisoblanadi.

Rasmga qara.

Sxemaga mos gap tuz.

Sxemaga mos so'z top.

--	--

--	--

--	--

●	●	●	●	●
---	---	---	---	---

●	●	●	●	●
---	---	---	---	---

●	●	●	●	●
---	---	---	---	---

So'zlarni bo'g'inlarga ajrat.

Sxemaga mos gap tuz.

Sxemaga mos so'z top.

●	●	●	●	●

So'zlarni bo'g'inlarga ajrat.

Sxemaga mos gap tuz.

Sxemaga mos so'z top.

--	--

--	--

--	--

So'zlarni bo'g'inlarga ajrat.

Sxemaga mos gap tuz.

Sxemaga mos so'z top.

--	--

--	--

--

●	●	●	●
---	---	---	---

●	●	●	●
---	---	---	---

●	●	●
---	---	---

So'zlarni bo'g'inlarga ajrat.

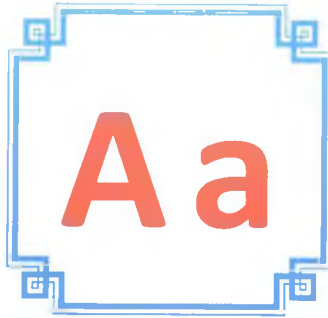
Sxemaga mos gap tuz.

Sxemaga mos so'z top.

● ● ● ● ● ●	● ● ● ● ● ●	● ● ●

So'zlarni bo'g'inlarga ajrat.

1. Aziza qo'g'irchog'ini allalardi: «Alla-yo-alla, alla-yo-alla». Aziza nima deb kuylar edi?

- «Alla-yo-alla...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([A]).

2. «A» nima deydi?

*Ajdod, avlodlar armoni,
Amir, amaldor arkoni,
Anjir, anorning arzoni,
Aql-u adolat arqoni,
Ali, Anvar, Akmal, Abror,
Men bilandir, ham men poydor.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Zuv-zuv borar,
Zuv-zuv kelar.
Doston o'qir,
G'alvir to'qir.

Kichkina dekcha,
Ichi to'la mixcha.

(Asalari)

(Anor)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([A]).

4. Ko'zguna qara va [A] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Og'iz keng ochilgan. Lablar erkin holatda. Tilning uchi pastki tishlarning oldida, tekis va erkin holatda bo'ladi.

O'pkadan chiqayotgan havo oqimi og'iz bo'shlig'ida to'siqqa uchramaydi.

Un paychalari titraydi, talaffuzda ovoz qatnashadi.

[A] tovushini talaffuz qil

- [A] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
- Demak, «A» – unlimi, undoshmi?
- [A] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOLI!

[A] tovushi – unli.

3-9142/2

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [A] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Ayiq

Tarvuz

Olma

6. [A] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

- [A] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

A

Bu harf tanish barchaga,
Tayoqchalarning uchi bir.
Belbogʻi bor belida
Bu unli «A» harfidir.

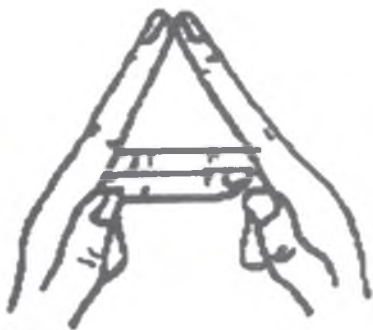

Kesa qoʻyilgan ikki tayoq,
Belida belbogʻi bor biroq.

7. «A» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

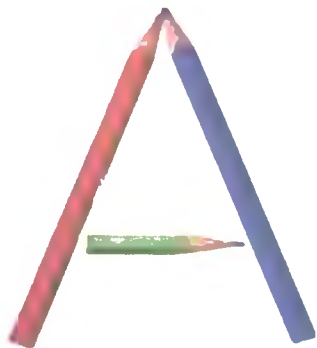

8. Barmoqlaring bilan «A» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqlarni
Burchak qilib qo'yamiz,
O'rta barmoqlarni-chi
Yonma-yon yotqizamiz.
Nomsiz va jimjiloqni
Kaftimizga yashirib,
«A» harfini yasaymiz.

9. «A» harfi nimalardan hosil qilingan?

10. Rasmdan «A» harfiga o'xshash shaklni top.

11. «A» harfini o'qi.

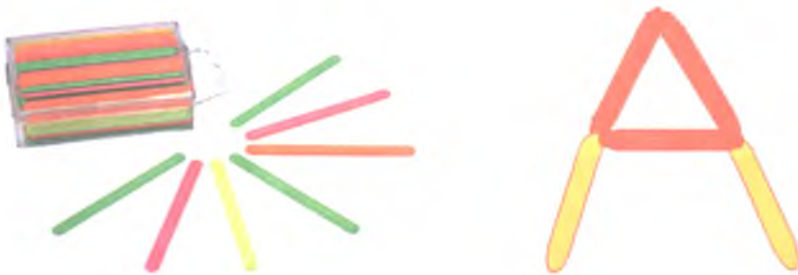
«Tebranish» mashqi: [A] tovushini ovozni ko'tarib, pasaytirib kuyla.

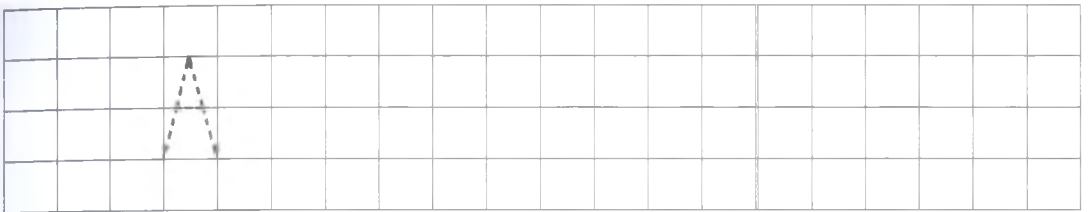
12. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

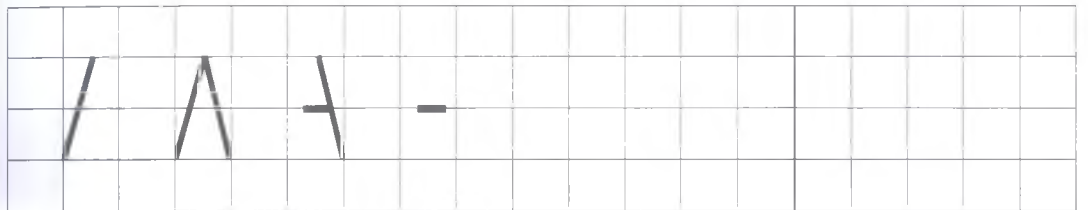
13. «A» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

14. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

15. «A» harfini to'ldirib yoz:

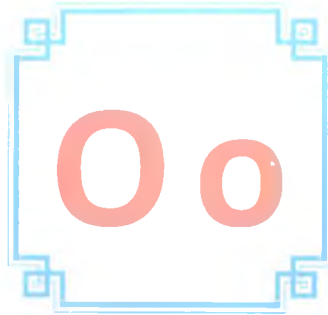

16. Daftar kataklariga bir qator «A» harfini yoz:

17. Hosil bo'lgan «A» harfini bo'ya.

1. Olim baralla kuylardi: «O-o-o-ona, o-o-o-ona». Olim nima deb kuylar edi?

- «O-o-o-ona...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([O]).

2. «O» nima deydi?

*Ot kasbi – ishchi,
Omborchi, yukchi,
Ortib don-dunni,
Oppoq tuz – unni,
Olib yeladi,
Olib keladi.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Rangi uning qip-qizil,
Bahor u pishar fasl.
Mazasichi xo'p nordon,
Tanlargadir u darmon.

Bir parcha patir,
Olamga tatir.

(Olcha)

(Oy)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([O]).

4. Ko'zguga qara va [O] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar oldinga dumaloq shaklda cho'ch-chaytiriladi. Tilning uchi pastki tishlardan biroz uzoqlashadi, tilning orqa qismi biroz ko'tariladi.

Og'iz bo'shlig'idan chiqayotgan havo to'siqqa uchramaydi.

Un paychalari titraydi, ovoz qatnashadi.

[O] tovushini talaffuz qil

- [O] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
- Demak, [O] – unlimi, undoshmi?
- [O] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[O] tovushi – unli.

4. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [O] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Oyna

Koptok

Xurmo

5. [O] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

6. [O] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

O

«O» harfini yasash oson,
Dalil chizsak dumaloq
Hosil boʻlar «O» – oʻrtoq.

7. «O» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

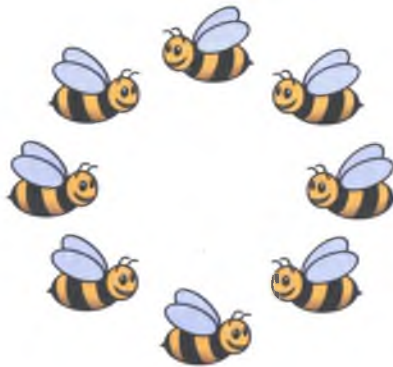

8. Barmoqlaring bilan «O» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqni
Birlashtirib bosh barmoqqa,
Hosil qildik «O»ni biz
Bir qarangchi bu yoqqa.

9. «O» harfi nimalardan hosil qilingan?

10. Rasmdan «O» harfiga o'xshash shaklni top.

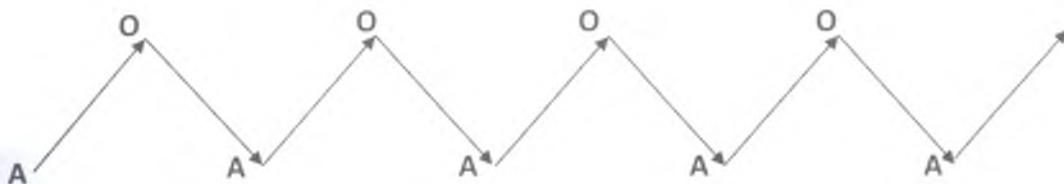

11. «O» harfini o'qi.

AO

OA

Unlilarni yo'nalish bo'yicha kuyla:

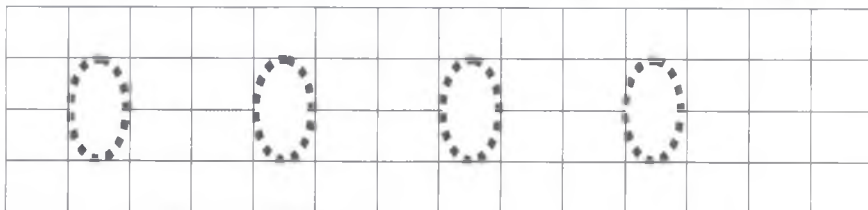
12. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

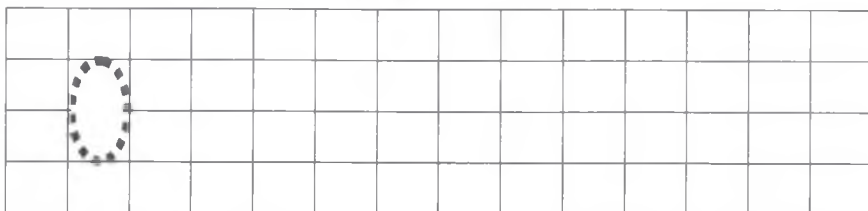
13. «O» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

14. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

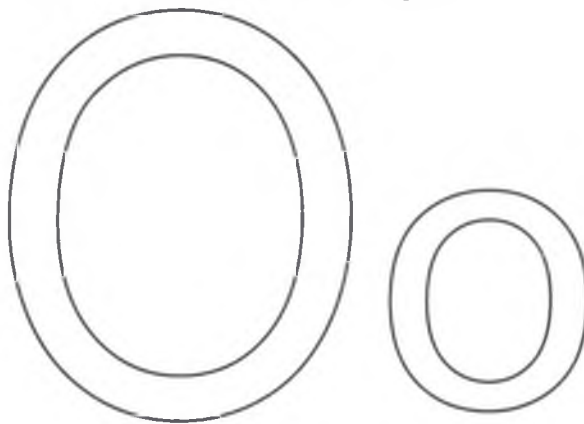
15. «O» harfini to'ldirib yoz:

16. Daftar kataklariga bir qator «O» harfini yoz:

17. Hosil bo'lgan «O» harfini bo'ya.

1. O'rmonda bo'ri uvillar edi: «U-u-u-u-uuuu...». Bo'ri qanday uvillayapti?

● «U-u-u-u-uuuu...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([U]).

2. «U» nima deydi?

*Uchqur uchuvchi Ukki,
Uzoq-uzoqqa uchdi.
Uloqcha uchaman deb,
Uzala yerga tushdi.*

*U yon bu yon boqib so'ng,
Uf tortdi tushib cho'kka:
«Uchqur qanotim bo'lsa
Uchardim men ham ko'kka».*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Bir onadan yuz bola,
Yuzovi ham bo'z bola.

(ʊnzʏ)

Bir uyda ikki o'rtoq,
Biri sariq, biri oq.

(ʊnxnɪ)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([U])
- Topishmoq javobidagi ikkinchi tovush qaysi? ([U])
- Topishmoq javobidagi uchinchi tovush qaysi? ([U])
- Topishmoq javobidagi to'rtinchi tovush qaysi? ([U])

4. Ko'zguga qara va [U] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar oldinga dumaloq shaklda cho'chchaytiriladi.

Yuqori va pastki tishlarimizning orasi biroz ochiq holatda bo'ladi.

Tilning uchi pastki tishlarning orqasida erkin holatda bo'ladi, til uchi harakatsiz, hech qanday shakl egallamaydi.

Tilning orqa qismi tanglay tomon ko'tariladi.

Og'iz bo'shlig'idan chiqayotgan havo to'siqqa uchramaydi. Un paychalari titraydi, ovoz qatnashadi.

[U] tovushini talaffuz qil

- [U] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
- Demak, [U] – unlimi, undoshmi?
- [U] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[U] tovushi – unli.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [U] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqia.

Uzum

Ruchka

Kakku

6. [U] tovushi ishtirok etgan so'zlarni esla va ularni ayt.

7. [U] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

U

Ukki, Ummon va Uloq,
Uzumda u qo'shaloq,
Ikki tayoq birlashsa,
Hosil bo'lar «U» quvnoq.

8. «U» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «U» harfini hosil qil.

Bosh va ko'rsatkich barmoqni yuqoriga qaratamiz, ammo ko'rsatkich barmoqni biroz egiltiramiz. So'ng qolganlarini birlashtirib ko'rsatkich barmoqda «U» harfini hosil qildik.

10. «U» harfi nimalardan hosil qilingan?

11. Rasmdan «U» harfiga o'xshash shaklni top.

12. «U» harfini o'qi.

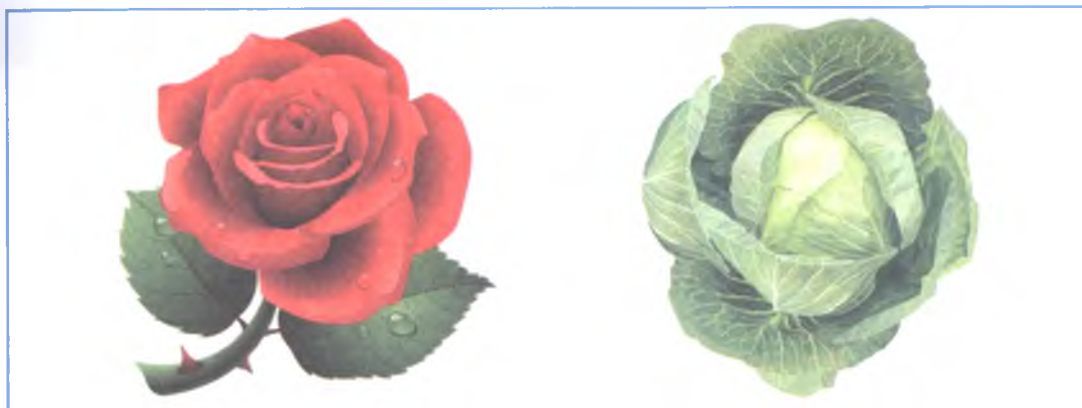
UO

UA

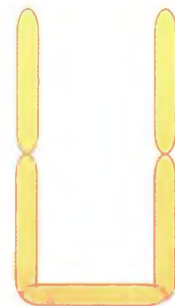
Unilarni yo'nalish bo'yicha kuyla:

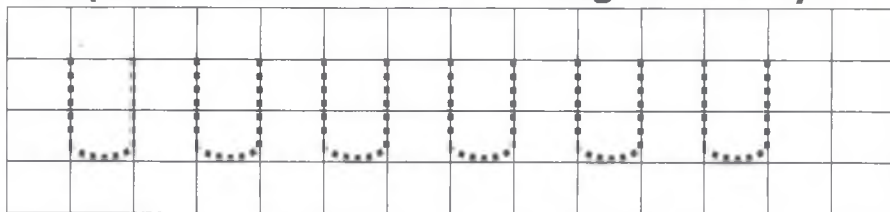
13. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

13. «U» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

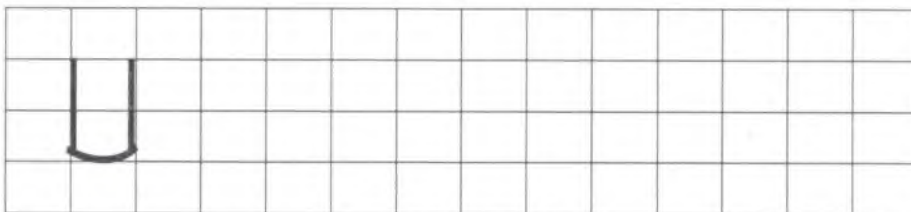
14. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

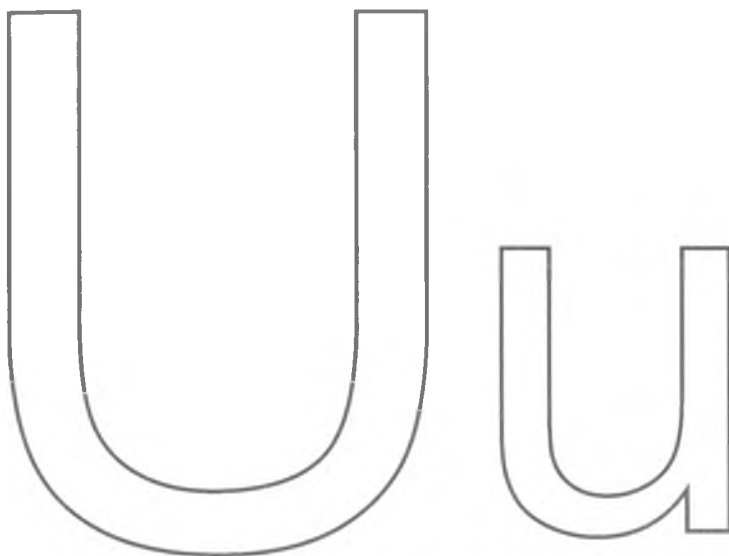
15. «U» harfini to'ldirib yoz:

16. Daftar kataklariga bir qator «U» harfini yoz:

17. Hosil bo'lgan «U» harfini bo'ya.

1. Sigir va buzoqcha yaylovda o'tlashardi. Buzoqcha onasini: «Mu-u-u...», – deb chaqirdi. Qani aytingchi buzoqcha onasini nima deb chaqirdi?

● «Mu-u-u...» – qanday tovushni eshitib, talaffuz qilding? ([M]).

2. Topishmoqlarning javobini top.

O'zi momiq yoqimtoy,
Myav-myav deydi hoynahoy.
Sichqonlarni ovlaydi
Dilimizni chog'laydi.

(Mushuk)

Yozda dilning rohati,
Muzmi u yoki qaymoq?
Tez yegin erib ketar,
Nomi uning .....

(Muzqaymoq)

● Topishmoqlar javobidagi birinchi tovush qaysi? ([M])

3. Ko'zguga qara va [M] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar jipslashadi. O'pkadan kelayotgan havo oqimining bir qismi burundan chiqadi, qolgan qismi katta kuch bilan jipslashgan lablarni yorib chiqadi. Tilning uchi pastki tishlardan biroz uzoqlashadi, tilning o'zi to'g'ri va tinch turadi. Un paychalari titraydi, ovoz qatnashadi.

[M] tovushini talaffuz qil

➤ [M] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?

➤ Havo qayerda to'siqqa uchraydi.

➤ Demak, [M] unli tovushmi, undosh tovushmi?

➤ Tovushni talaffuz qilganimizda tomoq un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[M] tovushi – jarangli, undosh tovush.

4. Predmetlarning nomini ayt.

[M] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Mushuk

Limon

Qalam

5. Tarkibida [M] tovushi qatnashgan soʻzlarni yodga ol va ayt.

6. «MOSH» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

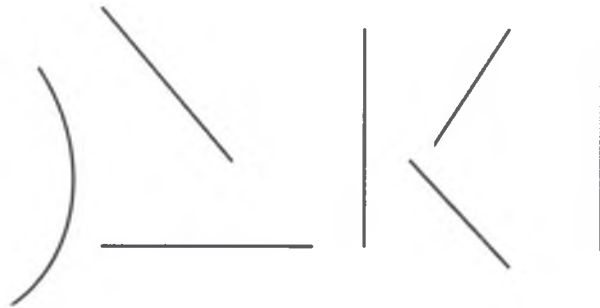
- Mosh soʻzida nechta boʻgʻin bor?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

7. [M] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

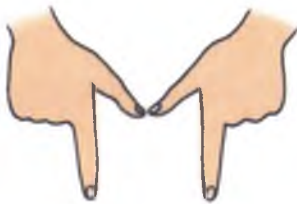
Tikka ikkita tayoqqa
Ikkitasi yonboshlab olgan.

M

8. «M» harfini yozish uchun kerakli boʻlgan elementlarni (shakllarni) tanla.

9. Qoʻl barmoqlari yordamida «M» harfini hosil qil.

Koʻrsatkich barmoqlarni pastga osiltiramiz, bosh barmoqlarni esa burchak ostida birlashtiramiz. Qolganini musht qilib «M» harfini hosil qilamiz.

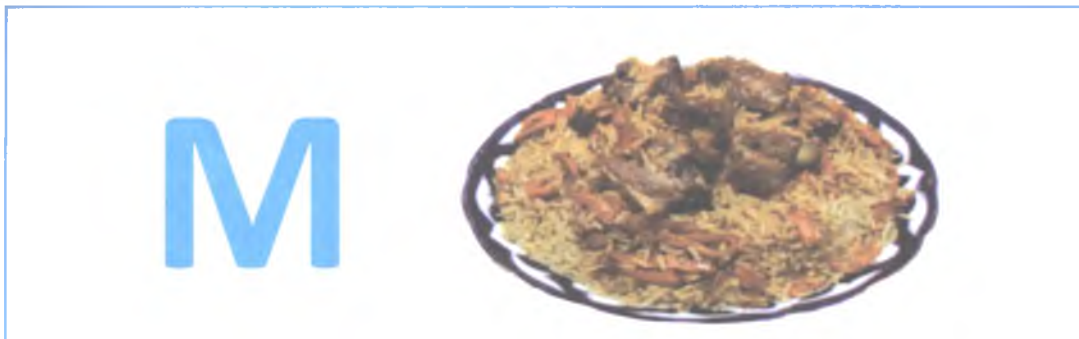
10. «M» harfi nimalardan hosil qilingan?

11. Rasmdan «M» harfini top.

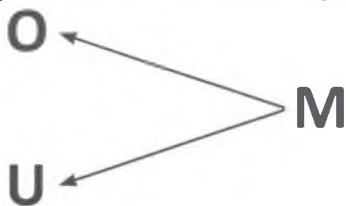

12. Rebusni yech va soʻzlarni oʻqi. Hosil boʻlgan soʻzlardan gaplar tuz.

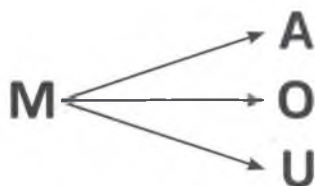

13. O'qi.

- Unlini chiziq bo'ylab undosh bilan qo'shib, bo'g'in hosil qil:

- Undoshni chiziq bo'ylab unli bilan qo'shib, bo'g'in hosil qil:

Bo'g'inlarni o'qi.

AMA

OMO

UMU

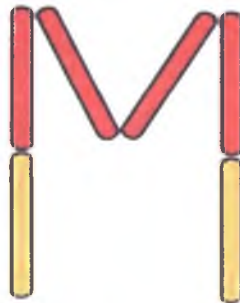
IMO

Tovushli chizmaga mos keluvchi so'zni o'qi.

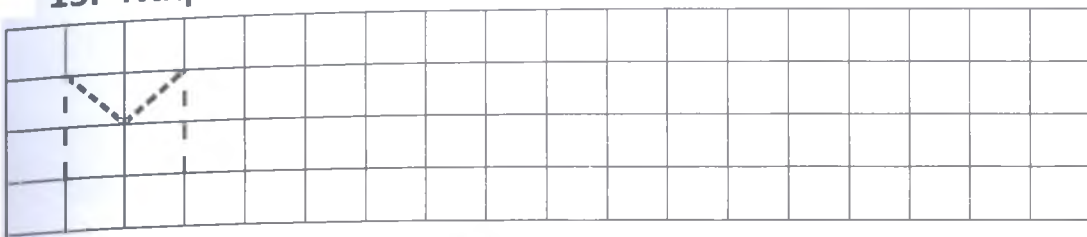

mo - mo

14. «M» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

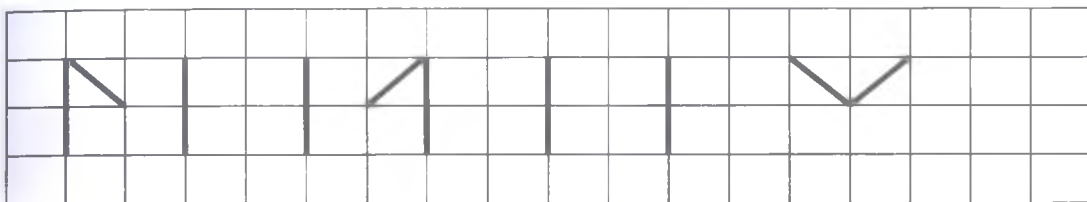
15. Nuqtalarni birlashtir, harfni o'qi:

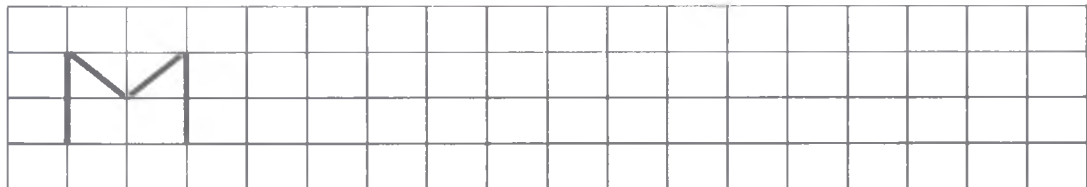
15. Nuqtalarni birlashtir va bo'ya:

16. «M» harfini hosil qil:

17. Daftarga bir qator «M» harfini yoz:

1. Nargizaning buvisi juda shirin non yopadi. Nargiza buvisi yopgan nonlarni juda yaxshi ko'radi «Nooooon».

● «Nooooon» – so'z boshida va oxirida qanday tovushni eshitib, talaffuz qilding? ([N])

2. «N» nima deydi?

Ninachixon raqqosa

Nozik, navnihol rosa.

Nazar soling, naqadar,

Nafis raqsga u tushar.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Bersa yoqimli sado,	Lalmi ekin turidir,
Bulbul ham mastdir hatto.	Don-dunlarning biridir.
Xizmatda lab, qo'l, til,	Loviya, moshdan emas kam,
Qani bilsang top, Qobil.	Ovqatlarga berar ta'm.

(Nay) (No'xat)

- Topishmoqlar javobidagi birinchi tovush qaysi? ([N])

4. Ko'zguga qara va [N] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[N] tovushining talaffuzida til birmuncha faolroqdir, til uchi yuqori tish qatori tagiga tegib turadi. Yumshoq tanglay pastga tushiriladi. Havo oqimi burun bo'shlig'i orqali o'tadi. Tomoq titraydi, ovoz mavjud.

ESLAB QOL!

[N] – jarangli, undosh tovush.

5. Predmetlarning nomini ayt. [N] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Non

Banan

Quyvon

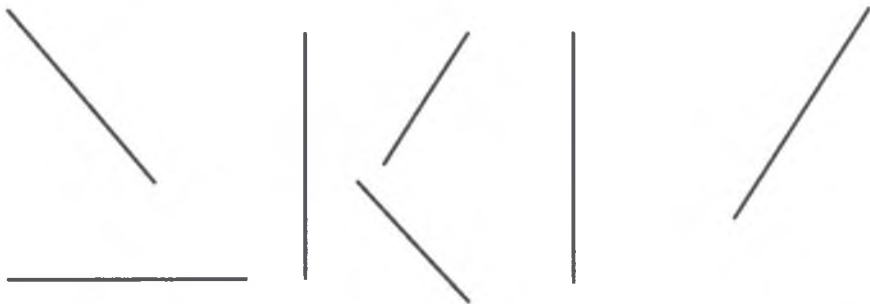
6. Tarkibida [N] tovushi qatnashgan soʻzlarni yodga ol va ayt.

7. «UN» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Un soʻzida nechta boʻgʻin bor?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

8. «N» harfini yozish uchun kerakli boʻlgan elementlarni (shakllarni) tanla.

9. Qoʻl barmoqlari yordamida «N» harfini hosil qil.

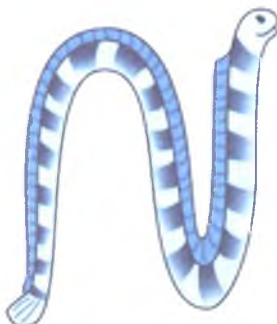

Orasida belbogʻ bor
Ikki toʻgʻri tayoqcha.
Oʻngdan oʻrta barmoqni,
Suyang-chi chap tayoqqa.
Harf hosil boʻldi qarang,
«M»ga yondosh «N» undosh.

10. «N» harfi nimalardan hosil qilingan?

11. Rasmdan «N» harfini top.

12. O'qi.

NA
AN

NU
UN

NO
ON

So'zlarni o'qi:

● ●
I N

● ● ●
O N A

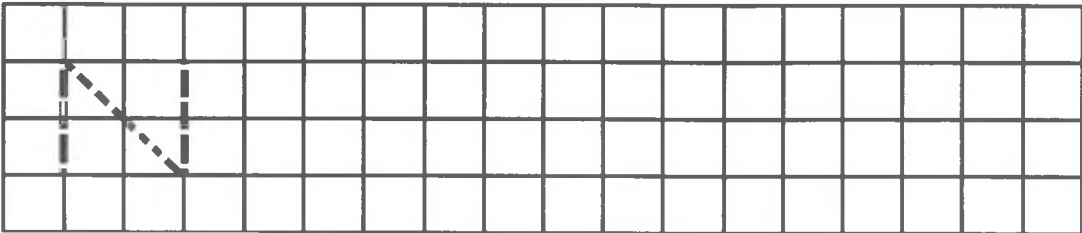
● ● ●
A N A

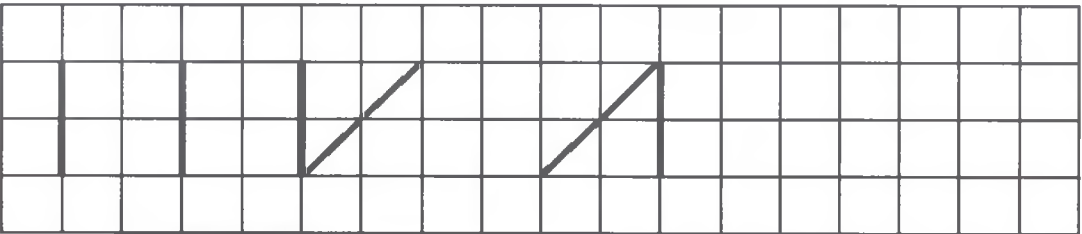
13. «N» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

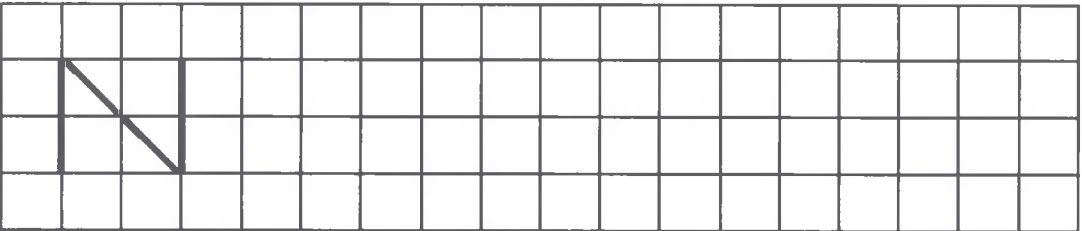
14. Nuqtalarni birlashtir, harfni o'qi:

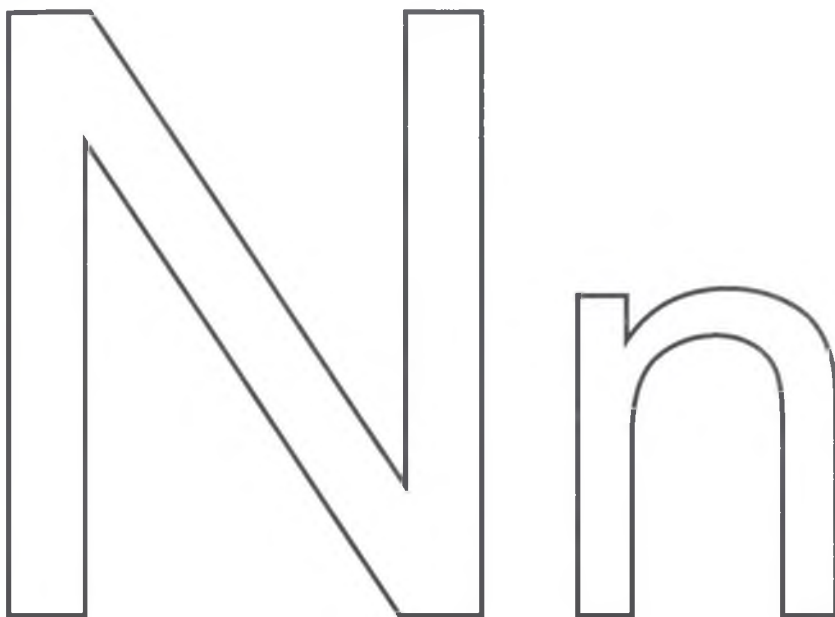
15. «N» harfini hosil qil:

16. Daftarga bir qator «N» harfini yoz:

17. Hosil bo'lgan «N» harfini bo'ya.

1. O'rmonda kakku qushi sayrar edi: «Ku-ku...ku-ku...ku-ku...». Kakku qushi qanday sayrayapti?

● «Ku-ku...ku-ku...ku-ku...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([K]).

2. «K» nima deydi?

*Kamtar kamol kasb etar,
Kibor kamol ko'rmay ketar.
Ko'p o'qisang koni foyda,
Kam o'qisang foyda qayda.
Bilimdonlik kishi ko'rki,
Ilm bois ellar erki.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Yolg'iz qolsam yo'ldoshdir, Daraxtlarning barglari,
O'qib mazza qilaman. Sarg'ayar oltin misol.
Hayotimda ko'z-qoshdir, Qay faslda, ayt, do'stim,
Endi ko'p ish bilaman. Yuz beradi shunday hol.
Bobom deydi nur-oftob,
Uyga kirgan har...

(qo'to'k)

(zn'k)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([K]).

4. Ko'zguga qara va [K] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[K] tovushi talaffuz qilinganda tilning orqa qismi yumshoq tanglay tomon yoysimon shaklda ko'tarilib, pastki tishlarga tegib tura-di. Qattiq tanglay bilan tilning o'rta qismi orasidagi masofa torayadi. Shu masofadan si-qilib, kuch bilan yorib chiqqan havo jarangsiz va portlovchi «K» undosh harfini hosil qiladi.

[K] tovushini talaffuz qil

- [K] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [K] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [K] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[K] – undosh, jarangsiz va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [K] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Kitob

Ruchka

Mushuk

6. [K] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «UKA» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Uka soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

8. «K» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «K» harfini hosil qil.

To'g'ri tayoqqa bir kun (*o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'i yuqoriga yo'naltirilgan*),

Keldi belgicha butun (*chap qo'lning ko'rsatkich va o'rta barmoqlarining orasi ochiladi*).

O'ng tomondan yondoshdi,

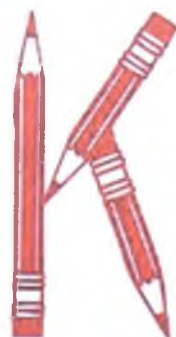
O'rtasiga birlashdi (*o'ng qo'l ko'rsatkich barmog'ining tagiga, chap qo'l ko'rsatkich va o'rta barmoqlarining orasi ochiq holda qo'yiladi*).

«K» harfi bo'ldi paydo,

Eslab qoling doimo.

10. «UKA» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. [K] tovushi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «K» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

KA
AK

KU
UK

KO
OK

So'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, tovushning o'rnini aniqla.

UN

U-KA

A-KA

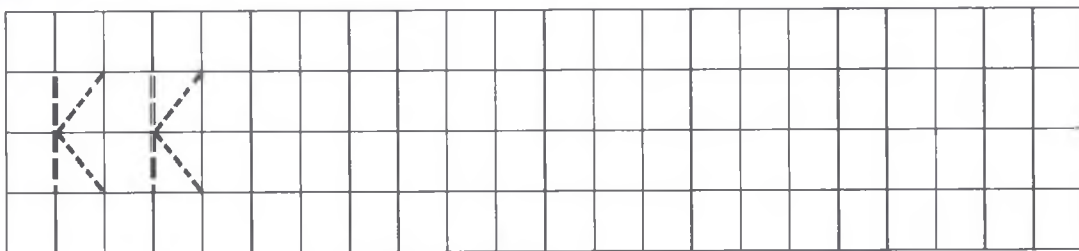
11. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

14. «K» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

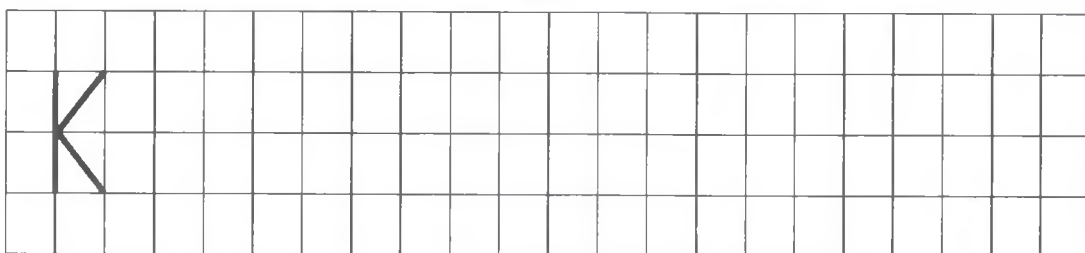
15. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

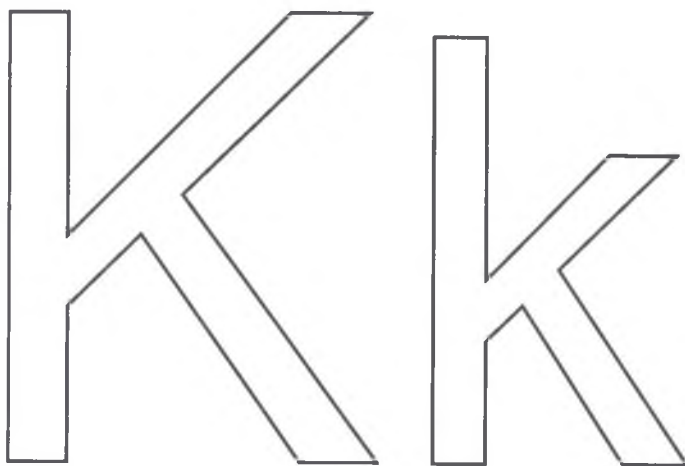
16. «K» harfini to'ldirib yoz:

17. Daftari kataklariga bir qator «K» harfini yoz:

18. Hosil bo'lgan «K» harfini bo'ya.

1. Eshak og'ilxonada hangradi: «la...ia...ia...!».

- Qani aytingchi eshak nima deb hangradi?
- «la...ia...ia...!». So'z boshida qanday tovushni eshitib, ta-laffuz qilding? ([l])

2. «l» nima deydi?

*It ishonchli izquvar,
Ishini yaxshi bilar.
Ishkal qilsa kim-birov,
Izini olib darrov,
Izlab-izlab topadi,
Irillaydi, qopadi.*

3. Topishmoqlarning javobini top!

Insonning yaqin do'sti,   Og'zin ochar,
Uyingda zo'r qo'riqchi.   Zahar sochar,
Vov-vov deydi, huradi,   Ko'rgan qochar.
Seni ogoh etadi.

(ʔ)

(uoll)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([I]).

4. Ko'zguga qara va [I] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar jilmaygan holatda, tishlar bir-biriga yaqinlashgan, lekin birlashmagan, oldingi tishlar orasi ochiq, tilning keng uchi pastki tish qirralariga, tilning yon qirralari esa yuqorigi katta tishlarga tegib turadi. Til kuragi qattiq tanglayga ko'tarilgan, yumshoq tanglay tomoqning orqa devoriga siqilgan burun yo'llarini yopib turadi, og'iz bo'shlig'idan chiqayotgan havo to'siqqa uchramaydi. Un paychalari titraydi, ovoz qatnashadi.

[I] tovushini talaffuz qil

- [I] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
- Demak, [I] – unlimi, undoshmi?
- [I] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[I] tovushi – unli.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [I] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

It

Pichoq

Chumoli

6. [I] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «IKKI» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

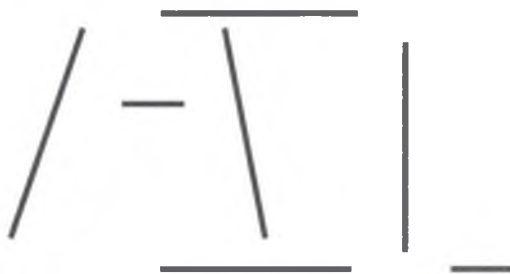
- Ikki soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Birinchi boʻgʻinni ayt.
- Ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi birinchi harfni ayt. U unli yoki undoshmi?
- Soʻzdagi ikkinchi harfni ayt. U unli yoki undoshmi?
- Soʻzdagi uchinchi harfni ayt. U unli yoki undoshmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harfni ayt. U unli yoki undoshmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

8. [l] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

Ko'chadagi ustuncha
Tikka bo'lib turarkan,
Yerga yotqizib qo'ysa
Yotmayman, deb aytarkan.

9. «l» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

10. Barmoqlaring bilan «l» harfini hosil qil.

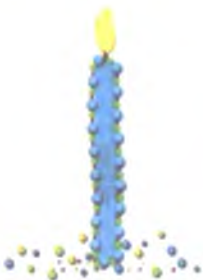
Ko'rsatkich barmoqni biz
Yo'naltirdik tepaga,
Qolgan barmoqlarni-ci
Yashirdik kaft tomonga.
Hosil bo'lar «l» shu chog',
Unlidir bilgin o'rtoq.

11. «IKKI» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

12. [l] tovushi nimalardan hosil qilingan?

13. Rasmdan «l» harfiga o'xshash shaklni top.

14. O'qi.

KI

MI

NI

IK

IM

IN

So'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, tovushning o'rnini aniqla:

IN

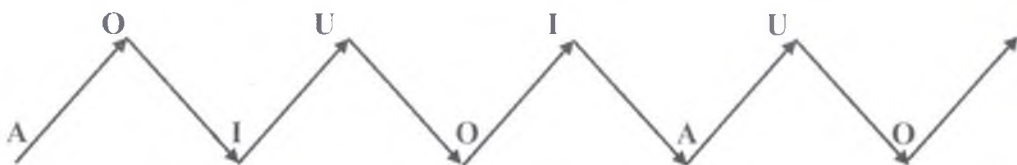
IK – KI

NI – NA

Unlilarni yo'nalish bo'yicha kuyla:

«To'rtinchisi ortiqcha». So'zlarni o'qi va «l» harfi qatnashmagan so'zni top:

IKKI

IN

NON

NINA

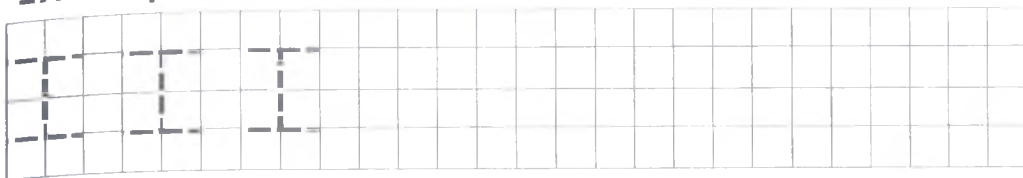
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayting. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

16. «l» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

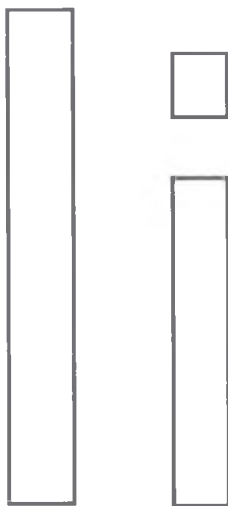
18. «l» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «l» harfini yoz:

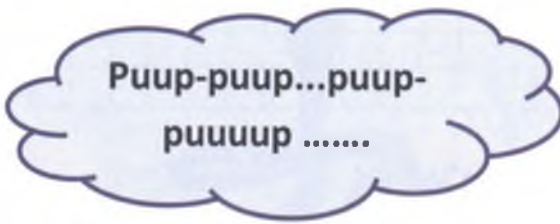
20. Hosil bo'lgan «l» harfini bo'ya.

1. Poyezd yo'ldan parovoz ketayapti: «Puup-puup...puup-puuuup...». Parovoz qanday ovoz chiqarayapti?

● «Puup-puup...puup-puuuup...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([P]).

2. «P» nima deydi?

*Pingvin xola pazanda,
Piyoz-sabzi qozonda,
Peshin palov pishsin deb,
Ish boshlagan azonda.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Katta qozon ichida	Aksing ko'rinar boqsang,
Sabzi-piyoz gaplashar.	Xonaning ko'rkam fayzi.
Tepaga kim chiqar deb	Kuyiga mos shu azal,
Guruch va go'sht talashar.	Do, re, mi, fa, sol, lya, si.
Chirsillab qo'yar olov	
Tayyor bo'ldi deb.....	

(Palov)

(Piano)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([P]).

4. Ko'zguga qara va [P] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar jipslashgan holda, olingan havoni shiddat bilan jipslashgan lablar orasidan chiqaramiz. Til pastki tishlar orqasida, biroz orqaga tortilgan, tinch holda turadi. Tomoq titramaydi, ovoz yo'q.

[P] tovushini talaffuz qil

- [P] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [P] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [P] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[P] – undosh, jarangsiz va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [P] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Pomidor

Oshpaz

Ip

6. [P] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «IPAK» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Ipak soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «P» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «P» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqni bosh barmoq bilan birlashtirib, halqa hosil qilamiz. Qolgan barmoqlarimizni ko'rsatkich barmoq orqasiga yashiramiz. O'ng ko'rsatkich barmoqni halqaning chap tarafiga birlashtiramiz va jarangsiz «P» harfini hosil qilamiz.

10. «IPAK» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «P» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «P» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

PA
AP

PU
UP

PO
OP

14. So'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil.

IP

POK

PA-NA

PAP-KA

I-PAK

PA-KA-NA

15. So'zlarni bo'g'inlarga ajrat, [P] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla.

IP

POK

PA-NA

PAP-KA

I-PAK

PA-KA-NA

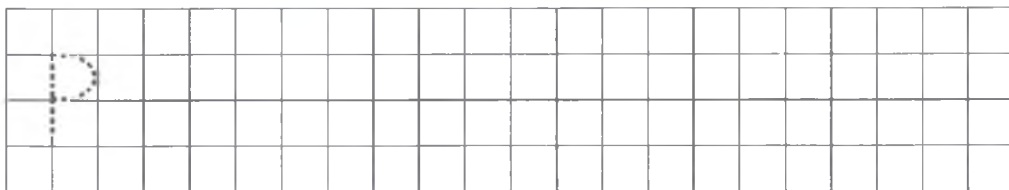
16. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

17. «P» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

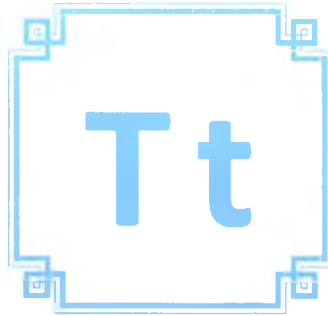

18. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

1. Bolg'acha bilan mix qoqayotganda qanday ovoz chiqadi: «Taq-taq... taq-taq...». Bolg'achadan qanday ovoz chiqayapti?

● «Taq-taq... taq-taq...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([T]).

2. «T» nima deydi?

*Tipratikan tikuvchi,
Tinmay tikar tun-u kun,
Turli-tuman buyurtma,
Taxlangan tugun-tugun.*

*Tanho tannoz Tovusning,
Tayyormas buyurtmasi.
Timsohning terisini,
Tesholmadi ignasi.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Polizda ko'ptok bo'lib,
Dumalab yotar, to'pmas.
Dehqon bobom avaylab
Oziq, suv berar, tepmas.

Erta-kech harakatda,
Dam oladi bekatda.
Na'ra tortib der jiring:
«Ehtiyot bo'ling, yo'l bering!
Yuraman po'lat izdan,
Qolishmayman poyezddan».

(Tarvuz)

(Tramvay)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([T]).

4. Ko'zguga qara va [T] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar biroz ochiq, harakatsiz, tinch holatda bo'ladi, tishlar bir-biriga yaqinlashadi, ammo birikmaydi, tilning oldingi kurak qismi yuqorigi tishlarga va alveolaga tiralib turadi, tovush bog'lamlari ochiq bo'lib, tovush jaranglamaydi.

[T] tovushini talaffuz qil

- [T] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [T] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [T] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[T] – undosh, jarangsiz va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [T] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Tarvuz

Koptok

Daraxt

6. [T] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «KOPTOK» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Koptok soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi oltinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. [T] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

T

Qani aytgin, sen qizcha
Bu qandayin bolg'acha?
Bolg'acha «taq-taq» etar:
«T»ga do'stman, – deb aytar.

9. «T» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

10. Barmoqlaring bilan «T» harfini hosil qil.

Chap kaftimizni o'ngga yo'naltiramiz.
O'ng kaftimizni esa chap kaftimizning
o'rtasiga qo'yamiz. Chetdan qaragan-
da «T» harfini ko'ramiz va hosil qila-
miz.

11. «KOPTOK» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

12. «T» harfi nimalardan hosil qilingan?

13. Rasmdan «T» harfiga o'xshash shaklni top.

14. O'qi.

TA
AT

TU
UT

TO
OT

TI
IT

➤ So'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil hamda ushbu sxemaga moslashtir: ○●

OT

IT

➤ Soʻzlarni oʻqi va tovushlarni toʻgʻri talaffuz qil hamda ushbu sxemaga moslashtir: ●●●●

KIT

TOP

TUT

KUT

TOM

TOK

➤ Soʻzlarni oʻqi va tovushlarni toʻgʻri talaffuz qil hamda ushbu sxemaga moslashtir: ●●●●●

ta-na

ta-ka

➤ Ikki boʻgʻinli soʻzlarni oʻqi, boʻgʻinlarga ajrat, [T] tovushining soʻzdagi oʻrnini aniqla:

mit-ti

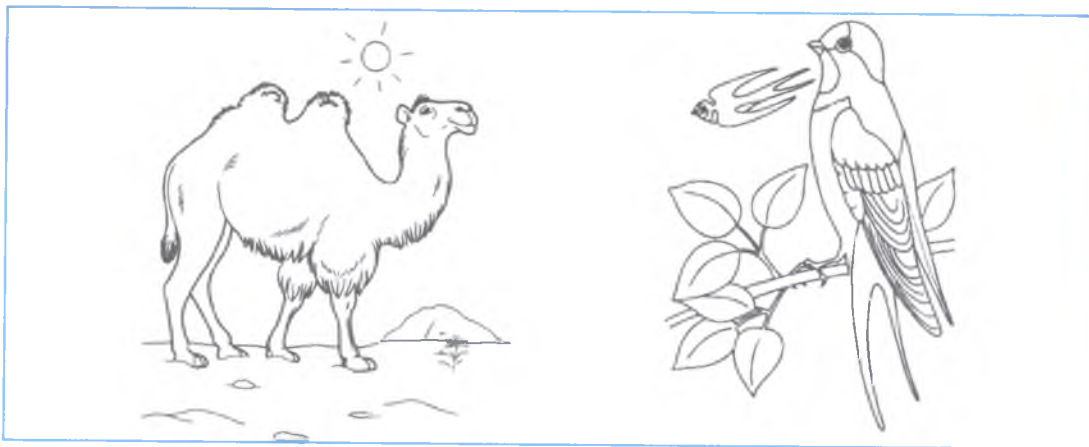
tu-man

ti-kan

➤ Uch boʻgʻinli soʻzni oʻqi, boʻgʻinlarga ajrat, [T] tovushining soʻzdagi oʻrnini aniqla:

ko-i-not

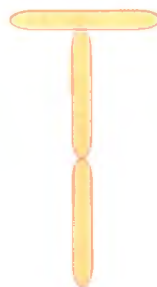
15. Rebusni yech va hosil boʻlgan soʻzni ayt. Hosil boʻlgan soʻzdan gap tuz.

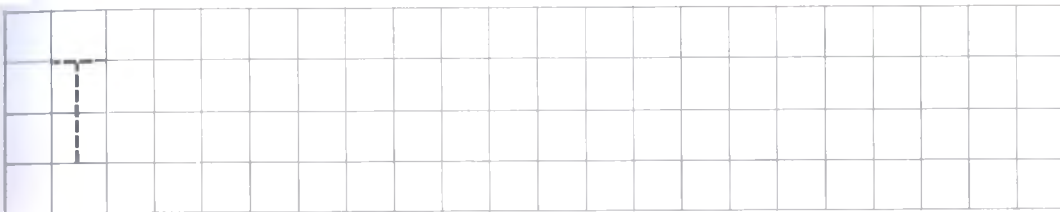
K

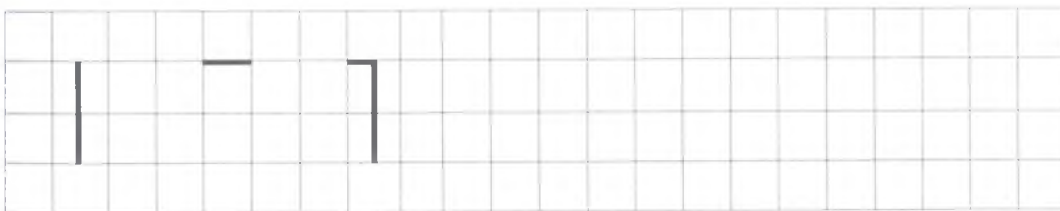
16. «T» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

18. «T» harfini to'ldirib yoz:

1. Hayvonot bog'ida yo'lbars yashaydi. Yo'lbars ovoz chiqarayapti: «Rrrr.....rrrrr...». Yo'lbars qanday ovoz chiqarayapti?

● «Rrrr...rrrr...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([R]).

2. «R» nima deydi?

*Rassom buzoq rasm solar,
Quyvon qo'rqib razm solar.
Rasmlarning zo'rida u,
Rosa katta bo'rida u.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Tuzilishi ajoyib, Kishi diqqatin tortib
Tori ko'p, uzun dasta. Uy to'rida turadi.
Aytginchi, o'ylab ko'rib, Qulog'ini burasang,
Qulog'imga, sen asta, Darrov tilga kiradi.
Der kichik ukam Turob,
Aka bu cholg'u....

(Rubob)

(Radio)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([R]).

4. Ko'zguga qara va [R] tovushining hosil bo'lishini kuzat

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar sal ochiq, harakatsiz bo'ladi, tishlar bir-biriga yaqinlashgan, ammo tegmagan, til uchi alveolalarga ko'tariladi va titraydi, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib qo'yadi, havo oqimi esa og'iz orqali o'tadi, tovush bog'lamlari bog'langan, tebranib tovush hosil bo'ladi.

[R] tovushini talaffuz qil

- [R] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [R] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [R] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[R] – undosh, jarangli va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. «R» harfining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Raketa

Arra

Anor

6. [R] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «ANOR» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Anor soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «R» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «R» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqni bosh barmoq bilan birlashtirib, halqa hosil qilamiz. Qolgan barmoqlarimizni ko'rsatkich barmoq orqasiga yashiramiz. O'ng qo'limizni ustun qilib, burchak ostida halqaga birlashtiramiz.

10. «ANOR» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «R» harifi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «R» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

RA

RU

RO

RI

AR

UR

OR

IR

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

ROM

TOR

NOR

NUR

KAR

PAR

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [R] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

a-nor

no-rin

trak-tor

U-mar

mar-ra

ma-tor

a-tir

ar-ra

pa-tir

a-na

ka-ram

kam-pir

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [R] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

| mi-no-ra

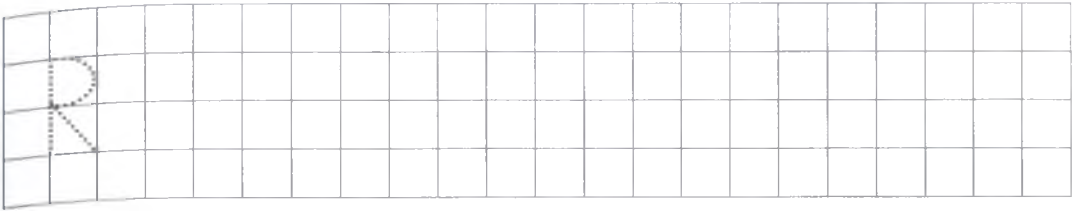
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

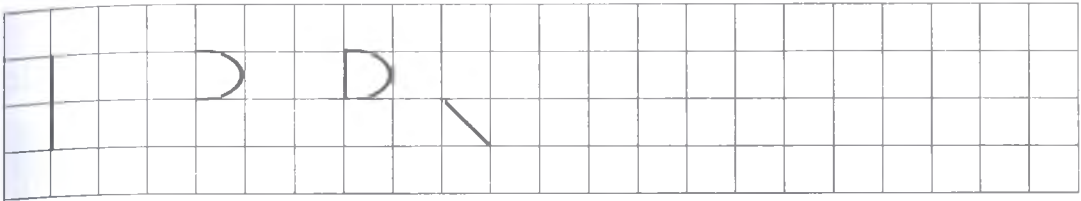
16. «R» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

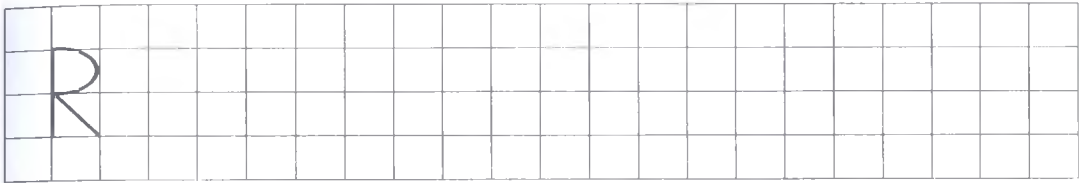
17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

18. «R» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «R» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «R» harfini bo'ya.

1. Lola qo'shiq kuyladi «La-la-la». Lola qanday qo'shiq kuylayapti?

● «La-la-la» – bo'g'inlarida birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([L]).

2. «L» nima deydi?

*Lofchi laylak lof urar,
Laqma, laqqa baqaga.
So'ng cho'qib shartta yutar,
Dars bu bola-chaqaga.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Issiq o'lka vatani,
Suv, quyosh, o'g'it joni.
Sariq tuxum mevasi,
Nordon suvli mazasi.

Teg-teg desam tegmaydi,
Tegma desam tegadi.

(limon)

(lab)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([L]).

4. Ko'zguga qara va [L] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar yengil kulgu holatida, tishlar ko'rib turadi, tishlar bir-biriga yaqinlashgan, til uchi alveolalar bilan birikadi, tilning orqa qismi biroz ko'tariladi, havo oqimi tilning yon tomonlaridan, til oralig'idan va jag' yonlaridan o'tadi, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib burun yo'llarini yopib qo'yadi. Havo esa og'iz orqali o'tadi, tovush bog'lamlari bog'langan, tebranib tovush hosil bo'ladi.

[L] tovushini talaffuz qil

- [L] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [L] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [L] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[L] – undosh, jarangli va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [L] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Limon

Tulki

Fil

6. [L] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «LIMON» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Limon soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «L» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tan-
ia va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «L» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqni yuqoriga yo'nal-
tiramiz, bosh barmoqni esa yon to-
monga yoyamiz, qolgan barmoqlarni
kaft tomonga yashiramiz hamda «L»
harfini hosil qilamiz.

10. «LIMON» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «L» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «L» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

LA

LU

LO

LI

AL

UL

OL

IL

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

TOL

NOL

TIL

TIK

MOL

PUL

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [L] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

pil-la

kal-la

ma-lol

til-la

ti-lak

tul-ki

al-la

ka-lit

la-par

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [L] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

a-ku-la

ka-ma-lak

o-la-par

ka-pa-lak

Lola ipni ol. Karim kapalakni tut.

➤ [R] va [L] tovushlarini farqlashga o'rgatish:

RA – LA

AR – AL

al-la – ar-ra

mal-la – mar-ra

RI – LI

IR – IL

a-ri – A-li

RO – LO

OR – OL

tol – tor

rom – lom

RU – LU

UR – UL

tur – tul

15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

6

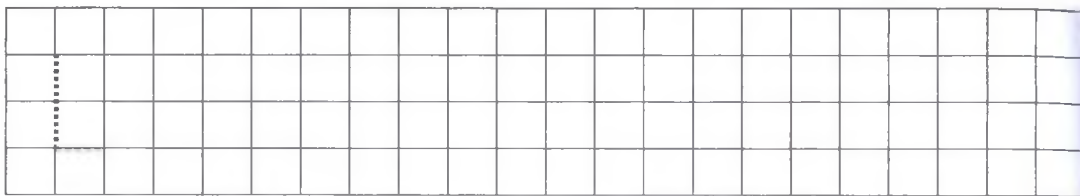
N

16. «L» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

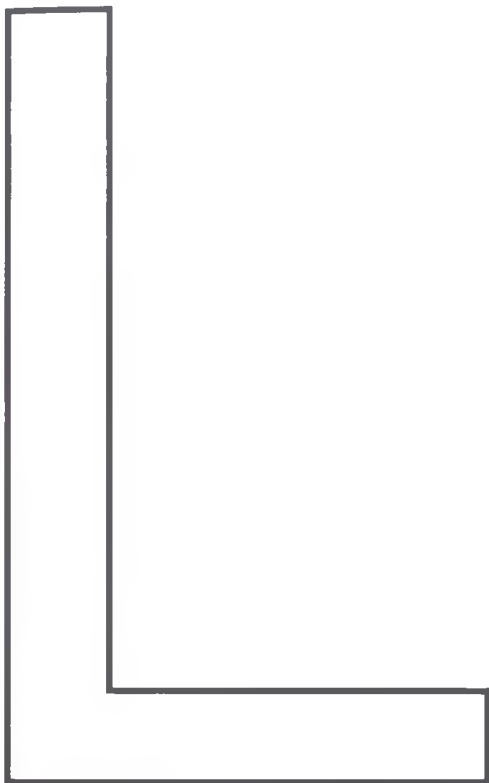
18. «L» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «L» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «L» harfini bo'ya.

1. Dilmurod nayni chalayapti: «Du-du-du...».

● «Du-du-du...» – bo‘g‘inlarida birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([D]).

2. «D» nima deydi?

Delfin mohir dengizchi,

Dono, aqli biram.

Dengizda cho‘ksa birov,

Darrov beradi yordam.

3. Topishmoqlarning javobini top.

U yurganda ko'ylak, shim Yarim dunyo, yarim shar,
Bo'lar silliq, bejirim. Gullab boshimda yashar.
Kuydirib qo'yar, agar
Turib qolsa bir on jim.

(Dazmo)

(Do,ppi)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([D]).

4. Ko'zguga qara va [D] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar biroz ochiq holatda; tishlar bir-biriga yaqinlashgan, lekin jipslashmagan; «D» tovushi e, i, o, u unli tovushlari bilan talaffuz qilinganda, tilning oldingi qismi yuqorigi tishlarga tiralib turadi; yumshoq tanglay ko'tarilgan bo'lib, burun yo'llarini yopadi. Buning natijasida havo og'iz bo'shlig'idan o'tadi; tovush paylari bog'langan bo'lib tebranadi, jarangli tovush hosil bo'ladi.

[D] tovushini talaffuz qil

- [D] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [D] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [D] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[D] – undosh, jarangli va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [D] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Doʻppi

Bodring

Velosiped

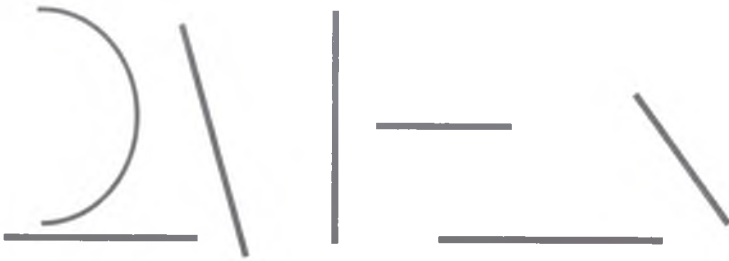
6. [D] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «DANAK» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi jarangli va jarangsiz tovushlarni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Danak soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «D» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «D» harfini hosil qil.

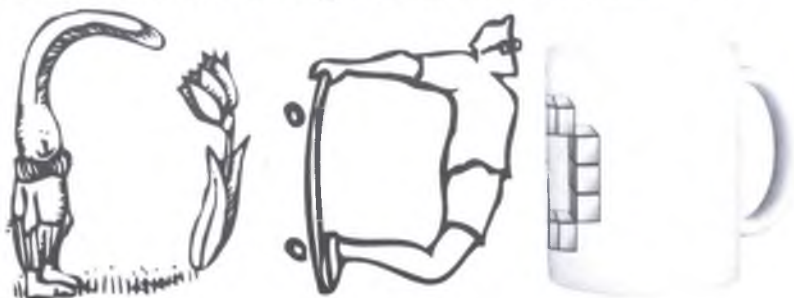
Ko'rsatkich barmoqni yuqoriga yo'naltiramiz, bosh barmoqni esa yon tomonga yoyamiz, qolgan barmoqlarni kaft tomonga yashiramiz hamda yoy shakliga keltiramiz va chap qo'lning ko'rsatkich barmog'iga birlashtiramiz.

10. «DANAK» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «D» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «D» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

DA
AD

DU
UD

DO
OD

DI
ID

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil: ●●●

DUR

DAM

DIL

DON

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [D] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

du-tor

da-lil

ma-dad

da-nak

da-la

o-mad

ran-da

o-dam

dak-ki

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [L] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

Ma-di-na

do-i-ra

Dil-do-ra

Dil-mu-rod

Adiba dutor oldi. Umid romni randaladi.

➤ [D] va [T] tovushlarini farqlashga o'rgatish:

DA – TA

AD – AT

DI – TI

ID – IT

dur – tur

dol – tol

DO – TO

OD – OT

DU – TU

UD – UT

adir – atir

dil – til

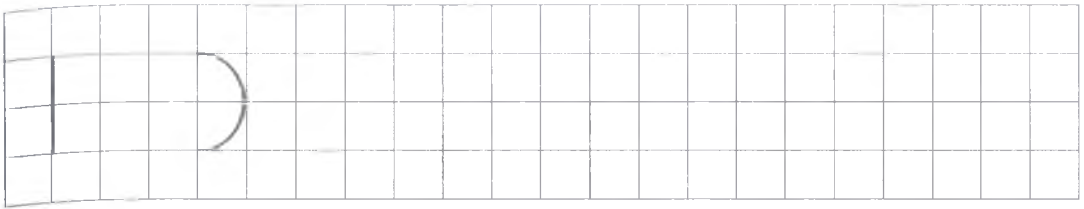
15. Ramlar asosida gap tuz.

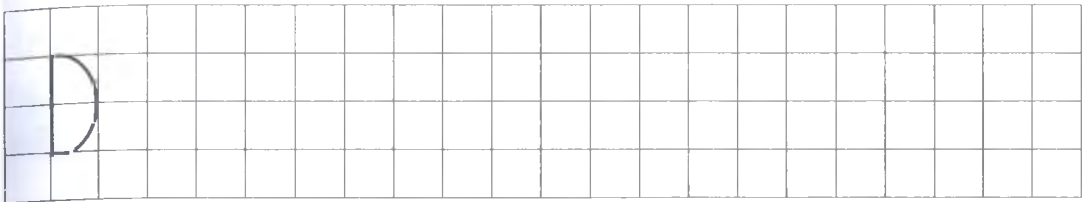

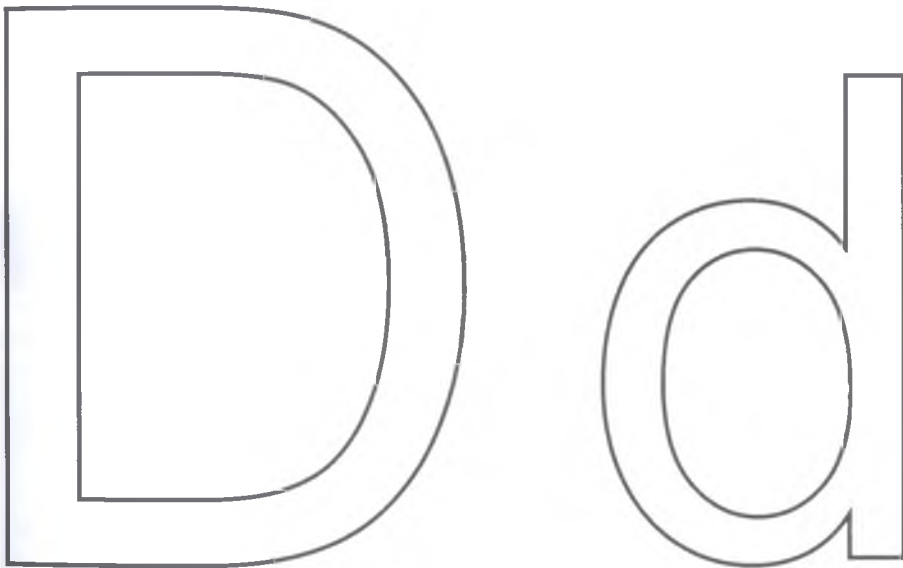
18. «D» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «D» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «D» harfini bo'ya.

1. Said velosipedda sayrga chiqdi. Birdaniga velosipedning baloni teshilib qoldi. Shunda velosipedning balonidan qanday ovoz chiqdi: «Pissssss...pissss...». Velosiped baloni qanday ovoz chiqarayapti?

● «Pissssss...pissss...» – oxirida qanday tovushni eshitayapsan? ([S]).

2. «S» nima deydi?

Sa'vaxon – suxandon,

So'zlari biyron-biyron.

Soling quloq, qanday soz,

Sehrli, sohir ovoz.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Qo'li yo'q, oyog'i yo'q,
Qulog'i bor, og'zi bor.
Har uyga bor keragi,
Urrib tursa yuragi.

(Soat)

Onam, singlim, opamning,
Qo'llarida o'ynaydi.
Hovli-uyni har kuni,
Tozalaydi, to'ymaydi.

(Supurgi)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([S]).

4. Ko'zguga qara va [S] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Talaffuz vaqtida lablar jilmaygansimon ochiq; pastki va ustki tishlar esa bir-biriga tegar-tegmas darajada yaqin holatda bo'ladi; tilning uchi yoyilib, yuqori milkka tegar-tegmas holatda bo'ladi, ya'ni tilning sathi bilan qattiq tanglay orasidagi masofa torayib boradi, yumshoq tanglay esa biroz ko'tariladi. Havo oqimi til va yuqori milkdan sirg'alib chiqadi.

[S] tovushini talaffuz qil

- [S] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [S] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [S] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[S] – undosh, jarangsiz tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [S] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Stul

Somsa

Gilos

6. [S] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «SALOM» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Salom soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «S» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «S» harfini hosil qil.

Ilmoqchaga o'xshatib,
«S» bo'ynini egadi,
Davom ettirsa uni,
Sakkiz bo'lib qoladi.

10. «SALOM» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «S» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «S» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

SA

SU

SO

SI

AS

US

OS

IS

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil: ●●●

SUT

SUV

SIR

SEP

SEL

TUS

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [S] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

A-sal

Ars-lon

tas-ma

ka-sal

sal-la

os-mon

so-mon

kur-si

ol-mos

Sa-lim

so-at

at-las

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [S] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

su-ma-lak

sa-ra-ton

nas-ta-rin

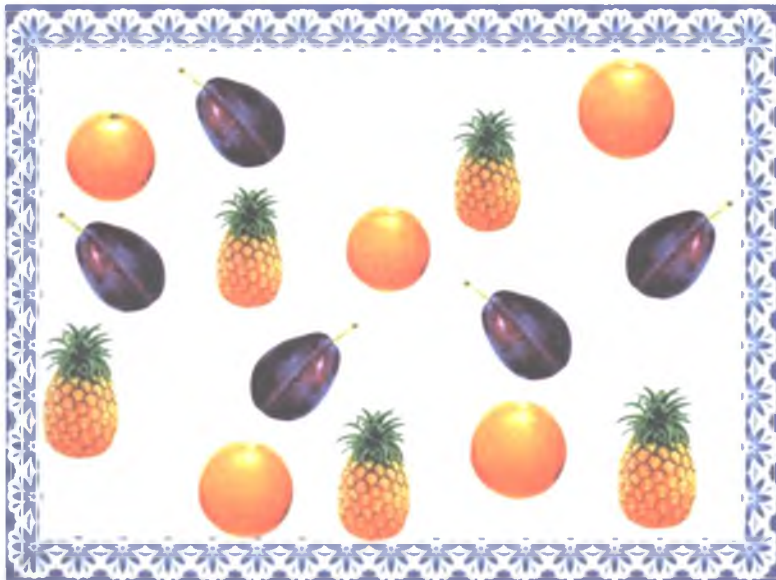
Salima kosaga sumalak soldi. Osmonda turnalar ko'rindi.

15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

8

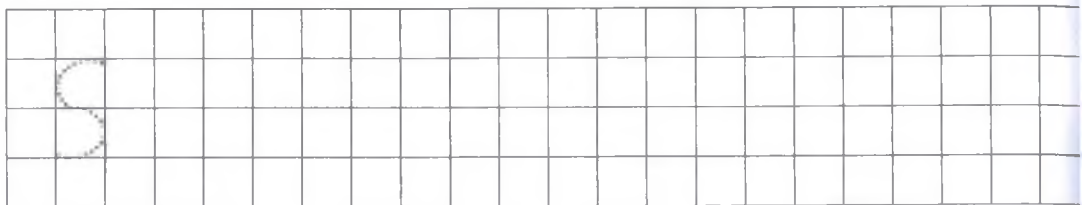
16. Mevalarni hisobla.

17. «S» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil:

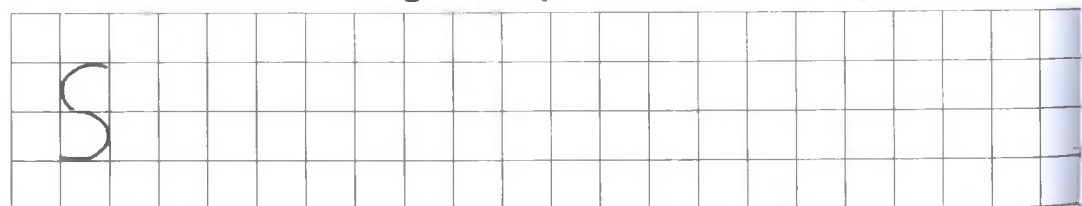
18. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

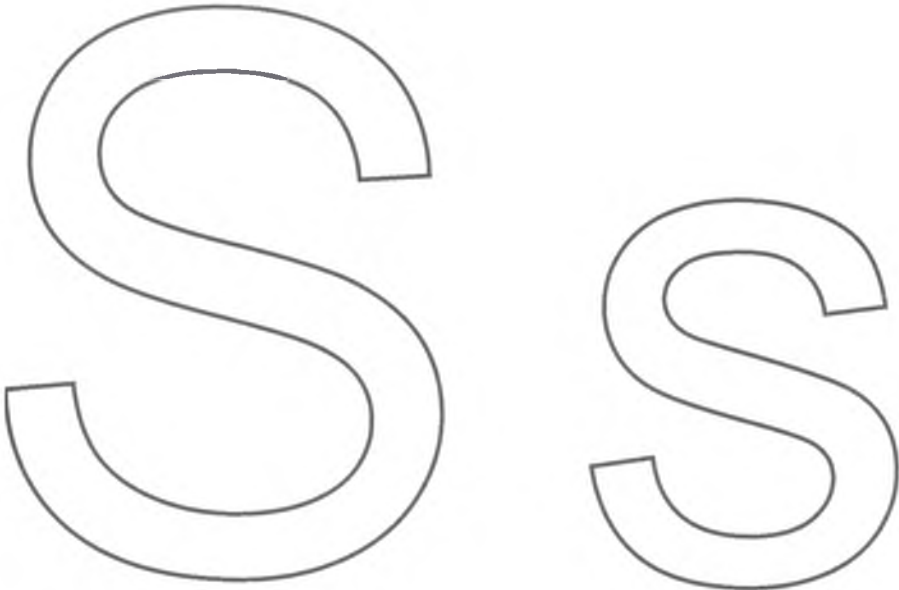
19. «S» harfini to'ldirib yoz:

20. Daftar kataklariga bir qator «S» harfini yoz:

21. Hosil bo'lgan «S» harfini bo'ya.

Sh sh

1. Ilon qanday ovoz chiqaradi? «Shshsh...shshsh...».

● «Shshsh...shshsh...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([Sh]).

2. «Sh» nima deydi?

Shifokor Sher oldiga,
Shum Tulki shoshib keldi.
«Voy boshim», – deb yolgʻondan
Maktabdan qochib keldi.
Sher tekshirdi-yu shartta,
Dedi: «Sogʻsan, darsga bor!»
Shumshayib qaytdi ortga,
Sharmanda boʻlib ayyor.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Ko'zga ko'rinmaydi u,

Kattaligi uy kabi,

Ovozi bor, jahli bor.

G'izillatib ketadi.

Yeladi u, tinmaydi,

Minib tushar odamlar,

Har narsaga dahli bor.

Joy-joyiga yetadi.

(Shamol)

(Mashina)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([Sh]).

4. Ko'zguga qara va [Sh] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar biroz cho'chchaygan, yuqori va pastki tishlar bir-biriga yaqinlashgan. Til uchi mual-laq holatda bo'lib salgina qisqaradi va yo-zilib tepa tishlar tomon ko'tariladi. Pastki jag' esa jiplashadi, til uchi va tishlar oralig'idan sirg'alib chiqqan iliq havo to'lqini [sh] tovu-shini vujudga keltiradi.

[Sh] tovushini talaffuz qil

- [Sh] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [Sh] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [Sh] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[Sh] – undosh, shovqinli, til oldi tovushidir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [Sh] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Sher

Qoshiq

Quyosh

6. [Sh] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «SHAMOL» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Shamol soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

8. «Sh» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

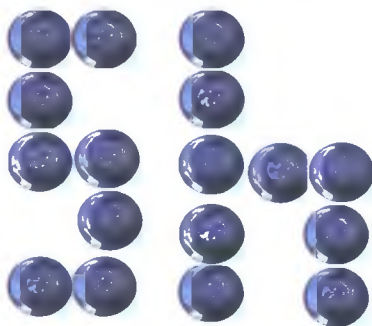
9. Barmoqlaring bilan «Sh» harfini hosil qil.

«Shamol», «Sholg'om» so'zlari «Sh» harfidan boshlanar, Ikki o'rtoq har doim Ajratmasdan yozilar.

10. «SHAMOL» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «Sh» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «Sh» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

SHA
ASH

SHU
USH

SHO
OSH

SHI
ISH

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

SHIM

SHAM

SHAR

TISH

TOSH

MOSH

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [SH] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

mu-shuk

tash-na

sho-tut

sha-mol

un-dosh

shud-gor

sha-kar

sho-ir

Ku-mush

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [SH] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

sha-lo-la

Sho-i-ra

ma-shi-na

ko-sho-na

shar-sha-ra

sar-ta-rosh

Shirin-shakar shotutlar.

➤ [S] va [Sh] tovushlarini farqlashga o'rgatish:

SA – SHA

AS – ASH

sa-har – sha-kar

mal-la – mar-ra

SI – SHI

IS – ISH

sim–shim

SO – SHO

OS – OSH

So-li – sho-li

rom – lom

SU – SHU

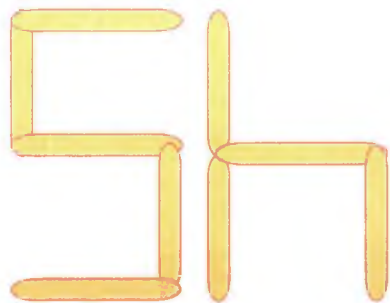
US – USH

tus–tush

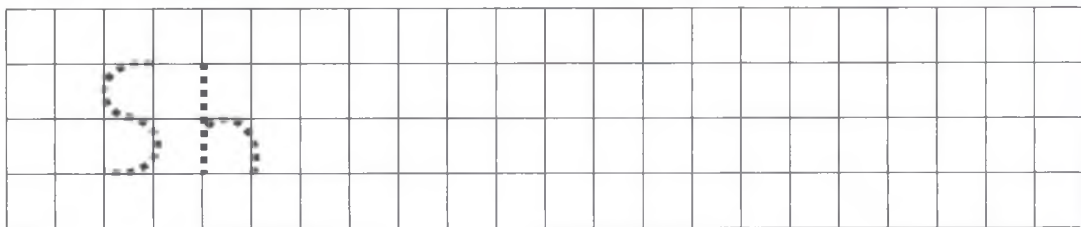
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

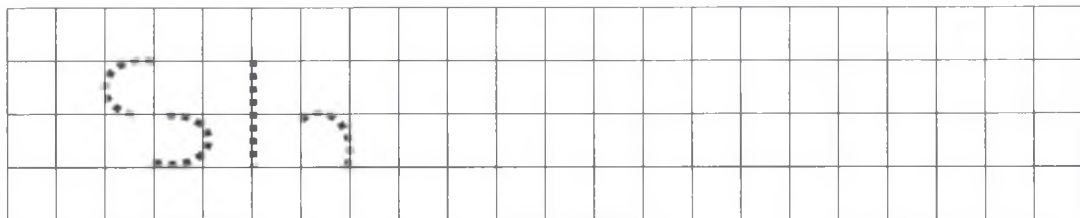
16. «Sh» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

18. «Sh» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «Sh» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «Sh» harfini bo'ya.

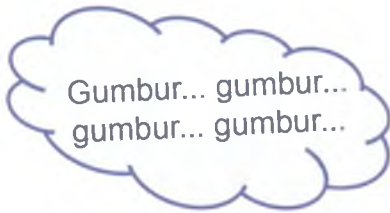

1. Birdan chaqmoq chaqib, momaqaldiroq gumburladi: «Gumbur...gumbur...gumbur...». Momaqaldiroq qanday gumburladi?

● «Gumbur...gumbur...gumbur...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([G]).

2. «G» nima deydi?
Gunafshaxon gunafsha,
Guli mitti gunafsha.
Ko'rinishi siyohrang,
Olib uni taqmasang,
Sendan hafa bo'ladi,

Taqsang yashnab turadi.
Ko'rganmisan bahorda?
Terganmisan nahorda?
Suv boyida ochilar,
Hidi har yon sochilar.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Yonsa tutun chiqarmaydi,
Hech yerga gard yuqmaydi.
Bas gugurt chaqsang faqat,
Qaynar choy, pishar ovqat.

Ko'k, qizil, lov-lov
Og'zingda yonar olov.

(Gaz)

(Garmdor)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([G]).

4. Ko'zguna qara va [G] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[G] tovushi talaffuz qilinganda tilning orqa qismi yumshoq tanglay tomon yoysimon shaklida ko'tarilib, pastki tishlarga tegib tura-di. Qattiq tanglay bilan tilning o'rta qismi orasidagi masofa torayadi. Shu masofadan si-qilib, kuch bilan yorib chiqqan havo jarangli va portlovchi [g] undosh tovushini hosil qiladi.

[G] tovushini talaffuz qil

- [G] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [G] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [G] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[G] – undosh, shovqinli, til oldi tovushidir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [G] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Gerb

Supurgi

Barg

6. [G] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «GILAM» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Gilam soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi ikkinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi uchinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi tovush qaysi?
- Soʻzdagi beshinchi tovush qaysi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

8. «G» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «G» harfini hosil qil.

Chap qo'lning barmoqlarini yarim oy shaklga keltiramiz, o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'ini yarim oygaga birlashtiramiz, qolgan barmoqlarni ko'rsatkich barmoqning tagiga yashiramiz.

10. «GILAM» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «G» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «G» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

GA

GU

GO

GI

AG

UG

OG

IG

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil: ●●●

GAL

GUL

GOL

GAP

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [G] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

la-gan

ll-gak

gi-lam

gi-los

dan-gal

gu-mon

si-gir

tan-ga

gap-don

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [G] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

a-lan-ga

a-tir-gul

gul-das-ta

su-pur-gi

gul-ka-ram

gul-tu-vak

Gulnora atirgullardan guldasta yasadi.

➤ [K] va [G] tovushlarini farqlashga o'rgatish:

KA – GA

AK – AG

KO – GO

OK – OG

kal – gal

KI – GI

IK – IG

KU – GU

UK – UG

kit – git

kul – gul

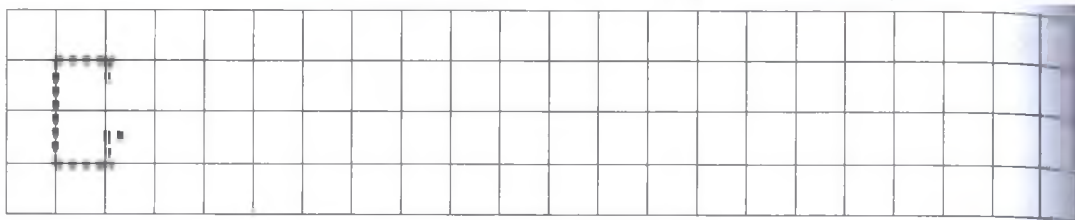
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

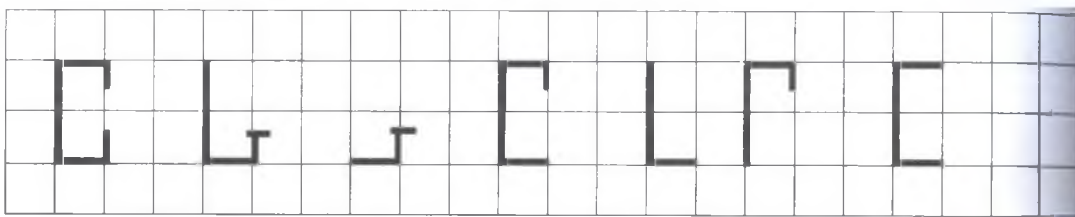
16. «G» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

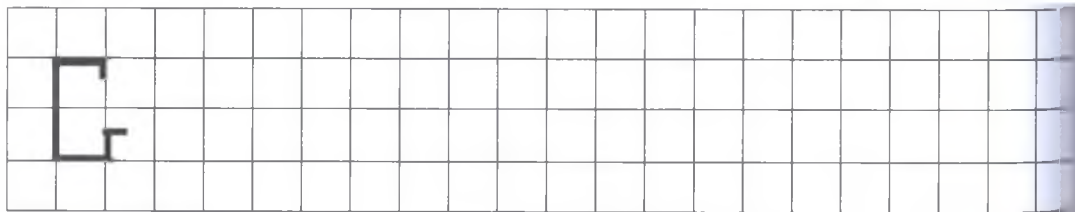
17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

18. «G» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «G» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «G» harfini bo'ya.

1. Bog'da asalarilar guldan gulga qo'nib asal yig'ishayapti. Ular uchayotganlarida ovoz chiqarayapti: «Zzz....zzz....zzz...».

- «Zzzz....zzz....zzz...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([Z])

2. «Z» nima deydi?

*Zarg'aldoq zargar ekan,
Ziragi gavhar ekan.
Ziyrak turib doimo,
Zarlarin asrar ekan.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Otga o'xshaydi tani,
Ola-bula badani.

Yomg'ir asta tomchilar,
Barglar yerga sochilar.
Paxtalar ham ochilar,
Bu qaysi fasl bo'lar.

(ʻʌqʌz)

(znʌ)

- Topishmoq javobidagi birinchi va oxirgi tovush qaysi? ([Z]).

4. Ko'zguna qara va [Z] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[Z] tovushini talaffuz qilinganda lablar jilmaygan holda yuqori va pastki tishlar yaqin joylashgan, bir-biriga tegmaydi, 1 mm atrofi-da ochiq, til o'rtasida «ariqcha» hosil bo'ladi, o'pkadan chiqayotgan havo oqimi hosil bo'lgan «ariqcha»dan o'tib tish orasidan siqilib chiqadi va ovoz un paychalari tebranishi natijasida [Z] tovushi hosil bo'ladi.

[Z] tovushini talaffuz qil

- [Z] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [Z] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [Z] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[Z] – undosh, jarangsiz, sirg'aluvchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [Z] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Zebra

Dazmol

Yulduz

6. [Z] tovushi ishtirok etgan so'zlarni esla va ularni ayt.

7. «DAZMOL» so'zini talaffuz qil. So'zdagi unli va undoshni ajrat.

So'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'ladi.

- Dazmol so'zida nechta bo'g'in bor? Nima uchun?
- So'zdagi birinchi tovush qaysi?
- So'zdagi ikkinchi tovush qaysi?
- So'zdagi uchinchi tovush qaysi?
- So'zdagi to'rtinchi tovush qaysi?
- So'zdagi beshinchi tovush qaysi?
- So'zdagi oltinchi tovush qaysi?
- So'zda nechta tovush bor?
- So'zdagi ikkinchi bo'g'inni ayt.

8. «Z» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tan-la va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «Z» harfini hosil qil.

O'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'ini to'g'riga yo'naltiramiz, bosh barmoqni pastga yo'naltiramiz, qolgan barmoqlarni ko'rsatkich barmoqning orqasiga yashiramiz. Chap qo'lning bosh barmog'ini yuqoriga yo'naltiramiz, Ko'rsatkich barmoqni to'g'riga yo'naltiramiz va «Z» harfini hosil qilamiz.

10. «DAZMOL» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «Z» harfi nimalardan hosil qilingan.

12. Rasmdan «Z» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

ZA

ZU

ZO

ZI

AZ

UZ

OZ

IZ

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

ZAR

KUZ

GAZ

ZOT

SOZ

TUZ

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Z] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

zar-ba

zar-gar

u-zum

za-rar

laz-zat

za-min

za-mon

tiz-za

za-rur

zar-ra

im-zo

u-zuk

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Z] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

zan-go-ri

pa-zan-da

zum-ra-sha

Polizda tarvuz. Zokir tizzasini zinaga urib oldi. Osmonda yulduzlar.

15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

16. Savollarga to'g'ri javobni ko'rsat va yo'nalishni belgila:

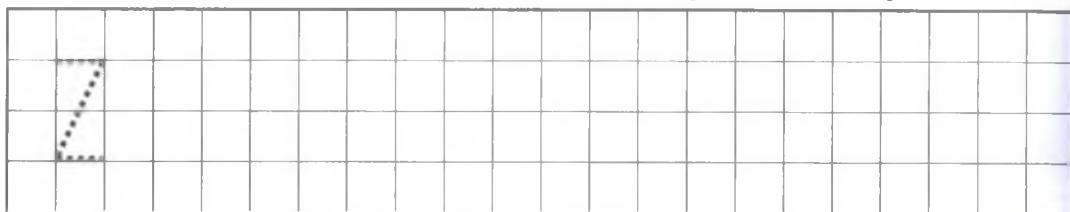
1	Qaysi transport nomida [z] tovushi bor?	Sabzi
2	Qaysi sabzavotlar nomida [z] tovushi bor?	Poyezd
3	Qaysi yovvoyi hayvon nomida [z] tovushi bor?	Aziza
4	Qaysi qiz bolalar nomida [z] tovushi bor?	Zebra
5	Qaysi mevalar nomida [z] tovushi bor?	Azamat

6	Qaysi parrandalarning nomida [z] tovushi bor?	Qozon
7	Qaysi oshxona anjomlari nomida [z] tovushi bor?	Uzum
8	Qaysi o'g'il bolalar nomida [z] tovushi bor?	Xo'roz

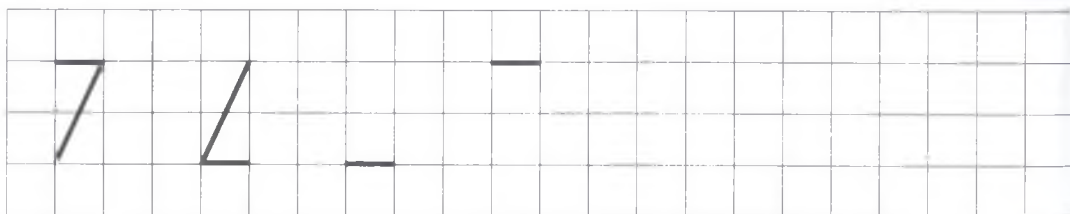
17. «Z» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

18. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

19. «Z» harfini to'ldirib yoz:

1. Azizaning iti juda vafodor. U begona shaxslarni ko'rsa: «Vov... vov... vov...», – deb vovillaydi. Kuchuk qanday ovoz chiqarayapti?

● «Vov...vov...vov...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([R]).

2. «V» nima deydi?

*Va'zxonlik qilar to'ti,
«Vijdonli bo'lish kerak.
Va'da berdingmi, bo'ldi,
Vaqtida qilish kerak!»
To'g'ri-yu aytgan so'zi,
Amal qilarmi o'zi?*

3. Topishmoqning javobini top.

Kelar baland tog'lardan,
Juda ham yiroqlardan.
Giyoh bitmas bepoyon –
Sahrolarga berar jon.

(ANS)

- Topishmoq javobidagi oxirgi tovush qaysi? ([V]).

4. Ko'zguga qara va [V] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[V] tovushini talaffuz qilinganda pastki lab yuqoridagi tish qirralariga yaqinlashganda orada o'pkadan havo chiqib ketishi uchun tor bo'shliq hosil bo'ladi, yuqori lab yengil ko'tariladi. Yuqoridagi tish qirralari ko'rinib turadi, pastki tish qirralarini pastki lab yopib turadi, yumshoq tanglay tomoqning orqa devoriga tiralgan bo'lib, burun yo'llarini yopib turadi, havo oqimi esa og'iz orqali o'tadi, tovush boylamlari birikkan bo'ladi va tebranib tovush hosil qiladi.

[V] tovushini talaffuz qil

- [V] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [V] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [V] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[V] – undosh, jarangli va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [V] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Varrak

Qovoq

Suv

6. [V] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «VATAN» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Vatan soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi undosh harflarni ayt.
- Soʻzdagi birinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?
- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

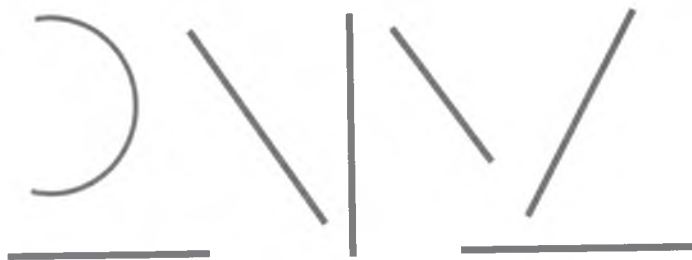
● Soʻzdagi uchinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi? Jarangli yoki jarangsizmi?

● Soʻzdagi toʻrtinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi beshinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzda nechta tovush bor?

8. «V» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «V» harfini hosil qil.

Rim sonlari ichidan

Beshinchi joyini olar,

«Vaqt», «varrak» soʻzlari

«V» harfidan boshlanar.

«V» harfini hosil qilish uchun ikkala kaftni yuqoriga yoʻnaltiramiz, kaftning pastki qismini bir-biriga birlashtiramiz. Yuqori qismini qiya holatga keltiramiz hamda «V» harfini koʻramiz.

10. «VATAN» soʻzini qoʻl barmoqlari yordamida hosil qil,

11. «V» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «V» harfiga oʻxshash shaklni top.

13. Oʻqi.

VA

VU

VO

VI

AV

UV

OV

IV

➤ Bir boʻgʻinli soʻzlarni oʻqi va tovushlarni toʻgʻri talaffuz qil: ●●●

SUV

DUV

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [V] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

va-tan

nov-vot

var-rak

tar-vuz

tar-vuz

Va-li

nov-da

o-lov

av-val

gav-da

sa-vat

va-gon

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [V] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

Va-zi-ra

vi-ta-min

14. Savollarga javobni to'g'ri ko'rsat:

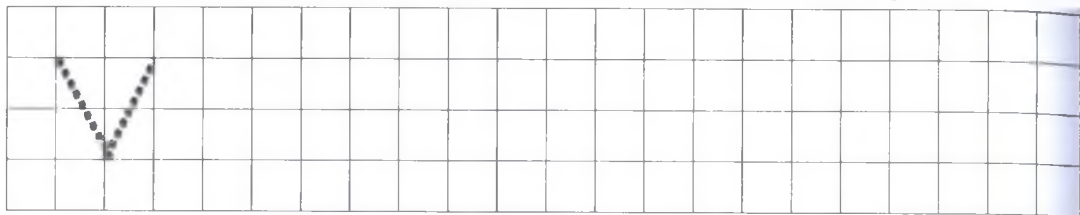
1. Qaysi parrandalarning nomida [v] tovushi bor?
2. Qaysi transport nomida [v] tovushi bor?
3. Qaysi uy jihozlari nomida [v] tovushi bor?
4. Qaysi hayvonlar nomida [v] tovushi bor?
5. Qaysi sabzavotlar nomida [v] tovushi bor?
6. Qaysi ismlar nomida [v] tovushi bor?
7. Qaysi poliz ekinlar nomida [v] tovushi bor?
8. Qaysi manzarali daraxtlar nomida [v] tovushi bor?
9. Qaysi kasblarning nomida [v] tovushi bor?

Tekshirish uchun so'zlar: avtobus, oshqovoq, lavlagi, nov-voy, tovus, ovchi, Shavkat, tovuq, o'qituvchi, velosiped, qovun, Avaz, tramvay, Vasila, vertolyot, Mavlon, divan, Vazira, loviya, Davron.

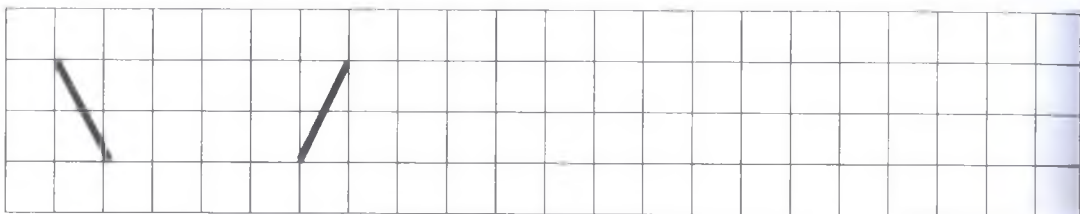
15. «V» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

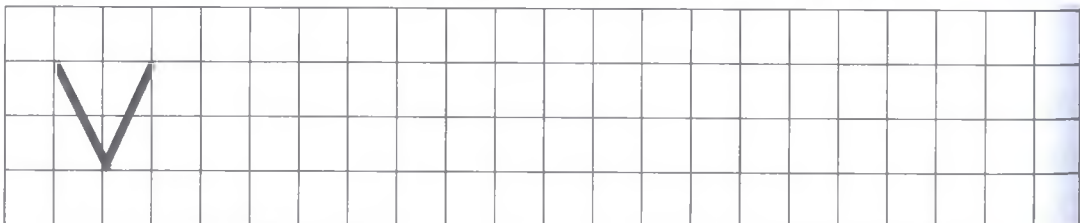
16. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

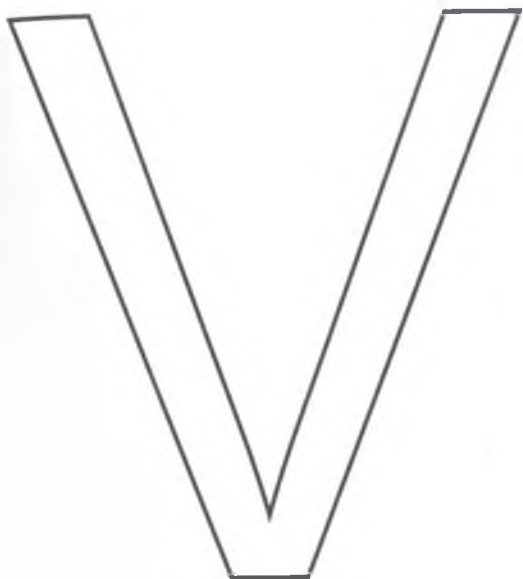
17. «V» harfini to'ldirib yoz:

18. Daftar kataklariga bir qator «V» harfini yoz:

19. Hosil bo'lgan «V» harfini bo'ya.

1. Bola pufakni shishirayapti: «Ffff-ffff...fff-fff...».

● «Ffff-ffff...fff-fff...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([F]).

2. «F» nima deydi?

Fil xolaga bir qarang,

Tozalabdi har yoqni.

Topmaysiz hech yerda chang,

Artib kiring oyoqni.

Yashnab turar hamma yoq.

Barchaning mehnatini

Qadrlang siz ey o'ртоq.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Rosa katta jonivor,
Favvoraday suv sochar.
Faqat bitta aybi bor,
Mitti sichqondan qochar.

(|!|)

Yigirma ikki kishi,
Hammaning bitta ishi.
To'pni ilgari surmoq,
To'r-tuzoqqa tushirmoq.

(!o!o)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([F]).

4. Ko'zguga qara va [F] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Talaffuz vaqtida pastki lab oldingi yuqorigi tishlar tomon ko'tarilib havo oqimi chiqishi uchun tor bo'shliq yaratadi.

Yuqorigi lab yengilgina ko'tariladi va yuqori tishlar ko'rinib turadi. Pastki tishlarni pastki lab yopib turadi. Til uchi ko'tarilib o'rta qismida salgina yoy shakli hosil bo'ladi. Yumshoq tanglay bilan til orasida keng masofa hosil bo'ladi. Ovoz paychalari ochiq bo'lib, tovush hosil bo'lishida ishtirok etmaydi. Havo oqimi til va lab orasidan kuch bilan sirg'alib chiqadi va [F] tovushi hosil bo'ladi.

[F] tovushini talaffuz qil

- [F] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?

- Demak, [F] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [F] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[F] – undosh, jarangsiz va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [F] tovushining soʻzdagi oʻrnini aniqla.

Favvora

Shaftoli

Sharf

6. [F] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «FAVVORA» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Favvora soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U unli yoki undoshmi? Nima uchun?

- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. «F» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «F» harfini hosil qil.

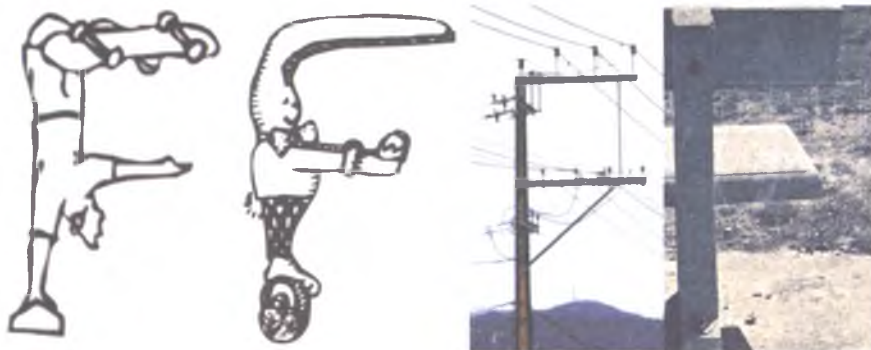
Ko'rsatkich barmoqni pastga yo'naltiramiz, bosh barmoqni yonga qaratamiz. Qolgan barmoqlarimizni kaft orqasiga yashiramiz. O'ng ko'rsatkich barmoqni chap ko'rsatkich barmoqning ustiga qo'yamiz va «F» harfini hosil qilamiz.

10. «FAVVORA» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «F» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «F» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

FA
AF

FU
UF

FO
OF

FI
IF

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil:

FIL

FAN

SOF

NAF

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [F] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

Far-mon
fi-zik
fit-na

far-zand
far-mon
fi-do

fur-sat
fut-bol
fa-lak

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [F] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

fab-ri-ka
fav-vo-ra
Fa-zi-lat

fa-zo-gir
fa-lo-kat
fa-ro-sat

Fazilat juda farosatli. Uning otasi fizik. Onasi shifokor.

[V] va [F] tovushlarini farqlashga o'rgatish.

VA – FA
AV – AF

VO – FO
OV – OF

va-za – fa-za
av-val – Af-zal

VI – FI
IV – IF

VU – FU
UV – UF

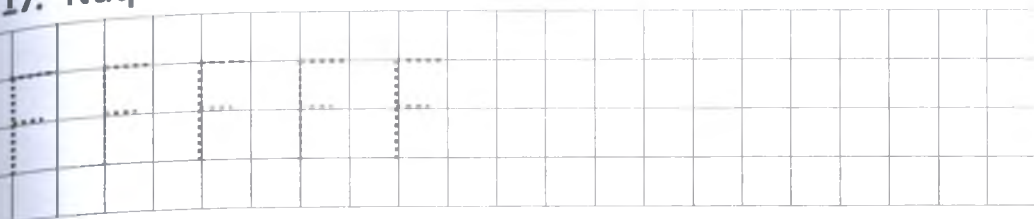
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

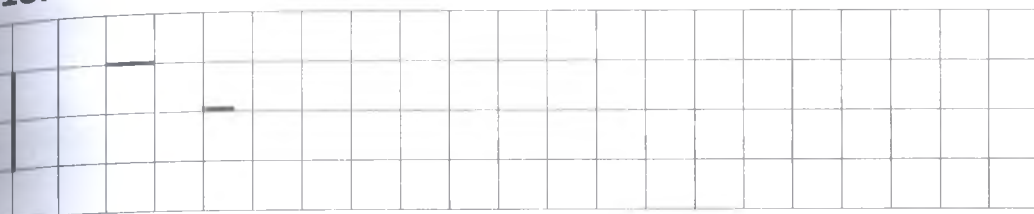
16. «F» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

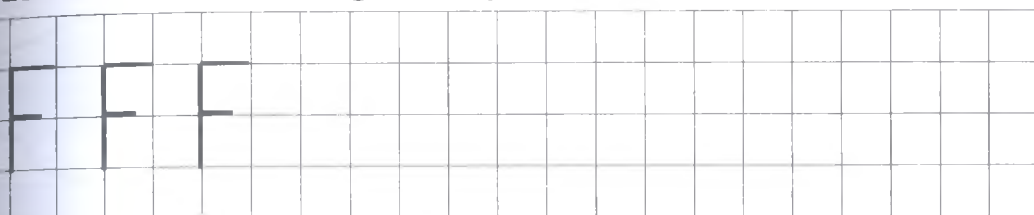
17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

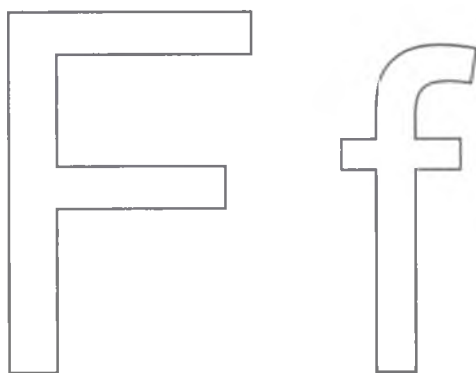
18. «F» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «F» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «F» harfini bo'ya.

1. Aziz childirma chalayapti: «Baka-baka-bum.....».

● «Baka-baka-bum.....» – bo‘g‘inlarida birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([B]).

2. «B» nima deydi?

*Baliq boyvuchcha desam,
Bekor gap dema hecham.
Boq o‘zing, ana o‘rtoq,
Badani xo‘p yaltiroq.
Boshdan-oyoq tanga u,
Bas, boyvuchcha yanga u.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Hilpirab berar darak,
O'zbekiston – mushtarak.
Oy-u, o'n-ikki yulduz,
Kechani aylar kunduz.

(Bayroq)

Suv ostida makoni,
Chuvalchang uning joni.
Qo'lda turmaydi silliq,
Tanga to'nli u (.....)

(Balıq)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([B]).

4. Ko'zguga qara va [B] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

[B] tovushi jarangli lab undosh tovushidir. Artikulyatsion holat xuddi [P] tovushi talafuzidek bo'lib faqat ovoz paychalari jipslashadi va havo oqimi kuchsiz bo'ladi. Lablar tinch holatda birikkan bo'lib, havo chiqishi bilan birdaniga ochiladi, tish qirralari orasidagi masofa va tilning holati [B] tovushidan keyin keladigan unli tovushga bog'liq bo'ladi, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib turadi. Havo oqimi og'izdan o'tadi, tovush boylamlari birikkan bo'ladi va tebranib tovush hosil qiladi.

[B] tovushini talaffuz qil

- [B] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?

- Demak, [B] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [B] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[B] – undosh, jarangli va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [B] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Baliq

Sabzi

Kitob

6. [B] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «BINAFFSHA» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Binafsha soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi? Nima uchun?
- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- [F] dan oldingi tovushni ayt.
- [B] dan keyingi tovushni ayt.

8. Rasmdagi narsalarning nomini ayt.

Qaysi rasmda [B] tovushi, qaysi rasmda [P] tovushi qatnashganini ayt. [B], [P] tovushlarining soʻzdagi oʻrnini aniqla.

9. «B» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

10. Barmoqlaring bilan «B» harfini hosil qil.

Bosh va ko'rsatkich barmoqni birlashtirib doira hosil qilamiz. Qolgan barmoqlarni ham birlashtirib doira hosil qilamiz va yuqoriga yo'naltiramiz. Shu on «B» harfini ko'ramiz.

11. «BINAFAsha» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

12. «B» harfi nimalardan hosil qilingan?

13. Rasmdan «B» harfiga o'xshash shaklni top.

14. O'qi.

BA

BU

BO

BI

AB

UB

OB

IB

15. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●●

BIR

BIL

LAB

BOR

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [B] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

bi-lak

bi-lim

o-dob

ba-land

bol-ta

ki-tob

bal-ki

bo-dom

mak-tab

bo-bo

bal-li

of-tob

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [B] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

ba-dav-lat

du-shan-ba

bi-naf-sha

av-to-bus

Botir bilimlar koni maktab tomon yo'l oldi. Tolib, ana Bilol. Bilol bilimli bola.

➤ «Tez aytish».

1. Bilol bilimli bolami?

Bilimli bola Bilolmi?

2. Botir bobosinikiga bordimi?

Bobosi Botirnikiga bordimi?

3. Turp tutni turtib turibdimi?

Tut turpni turtib turibdimi?

➤ [B] va [P] tovushlarini farqlashga o'rgatish:

BA – PA

AB – AP

BI – PI

IB – IP

barg – park

BO – PO

OB – OP

BU – PU

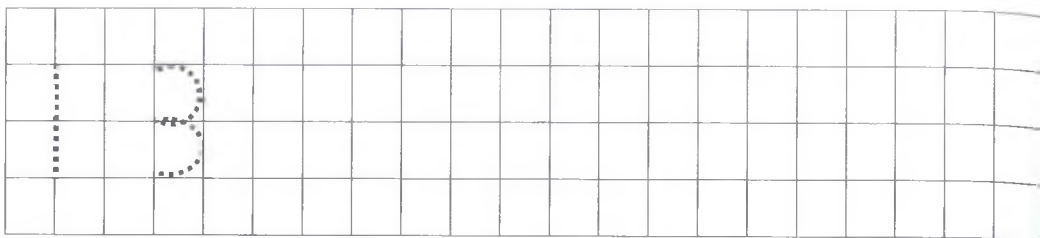
UB – UP

bol – pol

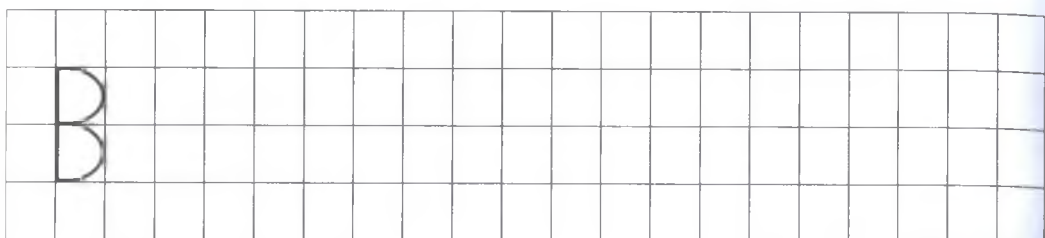

18. «B» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «B» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «B» harfini bo'ya.

1. Yo'ldosh barchani bayram dasturiga chorladi: «Eyyy...eyyyy...eyyyy...», deb hayqirdi. Yo'ldosh nima deb hayqirayapti?

● «Eyyy...eyyyy...eyyyy...» – oxirida qanday tovushni eshitayapsan? ([Y]).

2. «Y» nima deydi?

*Yo'l-yo'l fomali Yo'lbars –
Yo'l nazorat xodimi.
Yurgan yo'lovchilarning
Kuzatar har odimin.*

*Yo'lchiroqqa qaramay,
Tartib buzsa qay biri,
Yo'lga solib, ayamay,
Berib qo'yar ta'zirin.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Bir tilik qovun shakli,
Ko'k gumbazga yarashar.
Kunlar o'tib to'lishsa,
Hamma unga qarashar.

To'y-bayramda yangrar soz,
Jarangdor baland ovoz.

(ko)

(karnay)

● Topishmoq javobidagi oxirgi tovush qaysi? ([Y]).

4. Ko'zguga qara va [Y] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar tishlarga yaqinlashgan bo'ladi, tishlar bir-biriga yaqinlashgan bo'ladi, til uchi pastki kurak tishlarining orqasida turadi: tilning yon qirralari kurak tishlariga ichki tomondan siqilgan bo'ladi, til kuragining o'rta qismi qattiq tanglayga ko'tariladi va ikkalasining orasida tirqish hosil bo'lib, o'pkadan chiqayotgan havo shu tirqishdan o'tadi, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib qo'yadi. Chiqayotgan havo og'iz orqali o'tadi, tovush bog'lamlari bog'langan bo'ladi va tebranib tovush hosil qiladi.

[Y] tovushini talaffuz qil

- [Y] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [Y] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [Y] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[Y] – undosh, jarangli va har doim yumshoq tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. «Y» harfining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Yoʻlbars

Maymun

Oy

6. «Y» harfi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «MAYMUN» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Maymun soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi undosh tovushlarni ayt.
- Soʻzdagi birinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

Nima uchun?

- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi uchinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi toʻrtinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi beshinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi oltinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzda nechta tovush bor?

8. «Y» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «Y» harfini hosil qil.

«Y» harfini hosil qilish uchun koʻrsatkich barmoqni yuqoriga yoʻnaltiramiz, oʻrta barmoqni ozgina bukamiz, bosh barmoqni qiya holatga keltirib egamiz va pastki qismini bir-biriga birlashtiramiz. Shu on «Y» harfini koʻramiz.

10. «MAYMUN» soʻzini qoʻl barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «Y» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «Y» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

YA
AY

YU
UY

YO
OY

YI
IY

11. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaf-
fuz qil: ●●●

BOY

SOY

TOY

YIL

KUY

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Y] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

oy-na
may-da
day-di
tar-vuz

yi-rik
Yay-ra
ki-yim
may-na

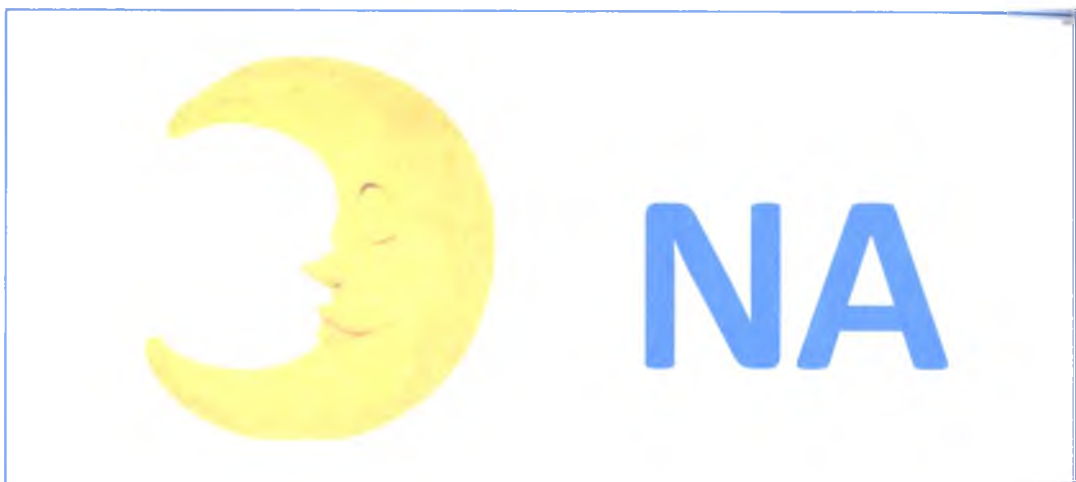
bay-ram
may-don
ki-yik
yu-rak

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Y] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

tar-bi-ya
Di-yo-ra

Diyora bilan Laylo Yangi yil bayramiga bordilar. Bayram dasturi ularga juda manzur bo'ldi.

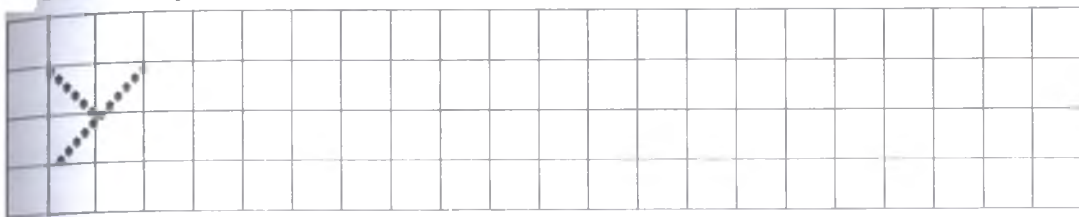
14. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

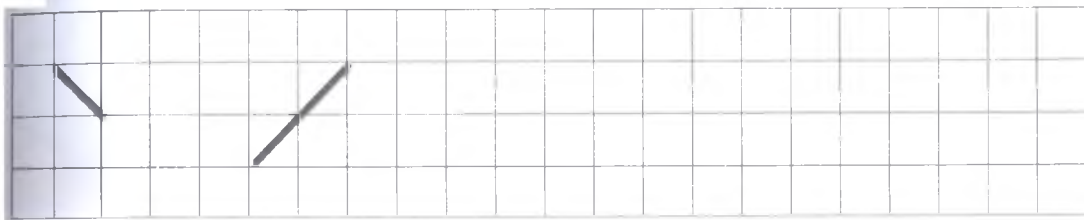
15. «Y» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

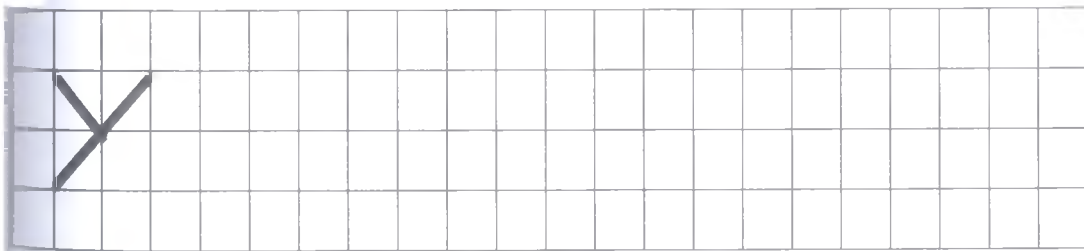
16. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

17. «Y» harfini to'ldirib yoz:

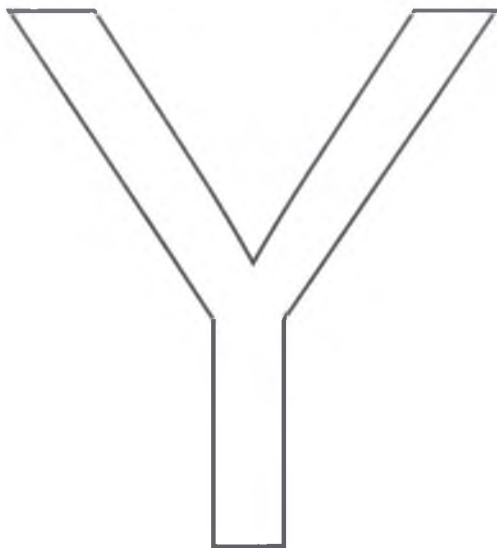

18. Daftar kataklariga bir qator «Y» harfini yoz:

19. Hosil bo'lgan «Y» harfini bo'ya.

1. Qish fasli. Havo juda ham sovuq edi. Halima qorbo-bo yasash uchun ko'chaga chiqdi. Uyga qaytgach qo'lqop-lari qorligi uchun qo'llari muzlab qoldi. Halima qo'lqoplarini yechib, qo'llarini isita boshladi: «H-h-h-hu-hu...!» Halima qo'llarini qanday isitayapti?

● «H-h-h-hu-hu...» – birinchi qanday tovushni eshitayap-san? ([H]).

2. «H» nima deydi?

*Hakka harbiy xizmatda,
Himoyachi, zo'r posbon!
Havodan o'tmas pashsha,
Hatto o'tolmas sichqon.*

3. Topishmoqning javobini top.

Pak-pakana boyi bor,
Olachipor to'ni bor,
O'tkirgina hidi bor.

(Handalak)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([H]).

4. Ko'zguga qara va [H] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar biroz ochiq, harakatsiz, tishlar bir-biriga yaqinlashgan, lekin birikmagan, tilning keng qismi pastki kurak tishning orqasida turadi, havo tomoqdan qirilmay, yumshoq chiqadi.

[H] tovushini talaffuz qil

- [H] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [H] unli tovushmi, undosh to-vushmi?
- [H] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[H] – undosh, jarangsiz va sirg'aluvchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. «H» harfining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Handalak

Behi

Timsoh

6. «H» harfi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «HANDALAK» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Handalak soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi undosh harflarni ayt.
- Soʻzdagi birinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?
- [H] tovushidan keyingi harfni nomla. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi toʻrtinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

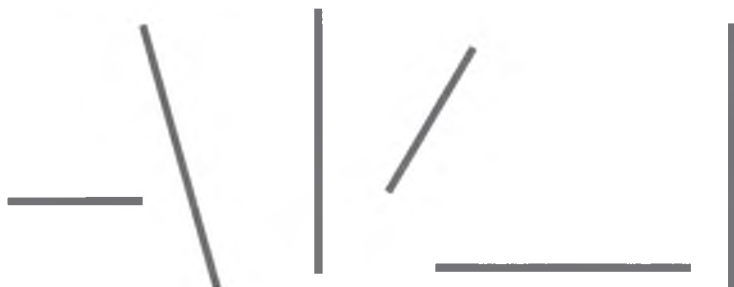
● [N] tovushidan keyingi harfni nomla. U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi oltinchi harfni ayt. U unli yoki undosh harfmi?

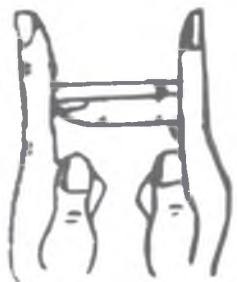
● Soʻzdagi yettinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzda nechta tovush bor?

8. «H» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «H» harfini hosil qil.

Koʻrsatkich barmoqlarni yuqoriga koʻtaramiz, oʻrta barmoqlarni egib, ularni birlashtiramiz. Qolgan barmoqlarni kaft tomonga bukamiz, shu on undosh «H» harfini koʻramiz.

10. «HANDALAK» soʻzini qoʻl barmoqlari yordamida hosil qil.

11. [H] harfi nimalardan hosil qilingan?

11. Rasmdan «H» harfiga o'xshash shaklni top.

12. O'qi.

HA
AH

HU
UH

HO
OH

HI
IH

13. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

HOL

HOY

HID

HAR

HAM

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [H] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

ha-vo	hay-kal	mo-hir
ha-vas	hay-ron	hu-nar
hav-za	hu-mo	ha-lol
hov-li	tim-soh	has-sa
sah-ro	lo-has	huj-jat

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [H] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

hay-vo-not	mah-su-lot
Hi-lo-la	ma-ho-rat
han-da-lak	ma-hal-la

➤ To'rt bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [H] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

ho-sil-dor-lik
mah-ma-do-na

Hi-lo-la ti-kuv-chi-lik-ni o-na-si-dan bi-lib ol-gan. U ju-da chi-roy-li ti-ka-di. Mah-mud ham o-ta-si-dan zar-gar-lik hu-na-ri-ni ol-gan. U a-jo-yib zar-gar-lik bu-yum-la-ri-ni ya-say-di.

➤ Maqollar:

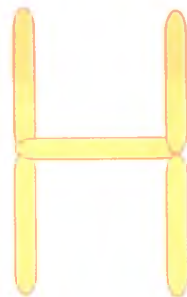
1. Hu-nar, hu-nar-dan u-nar.
2. Ha-ra-kat, ha-ra-kat-da ba-ra-kat.

13. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

MAKKA

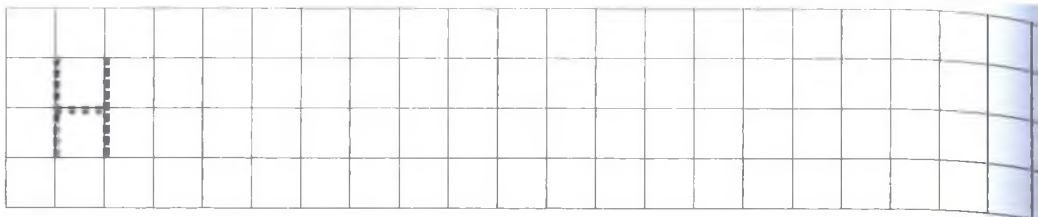

14. «H» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

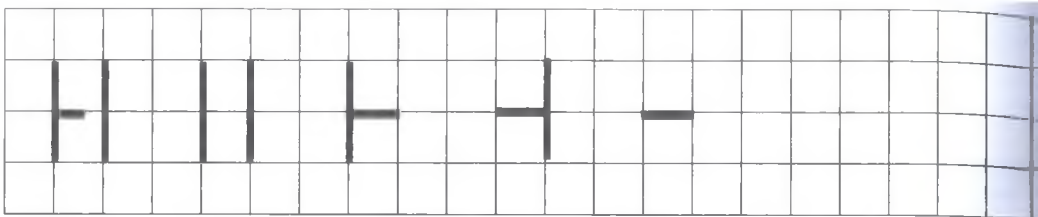

15. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayting:

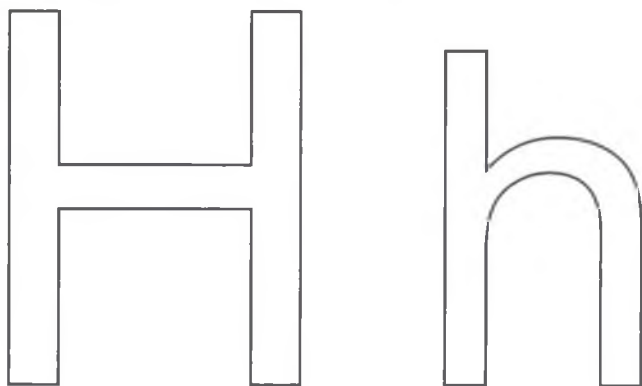
16. «H» harfini to'ldirib yoz:

17. Daftari kataklariga bir qator «H» harfini yoz:

18. Hosil bo'lgan «H» harfini bo'ya:

1. Elbek baliq tutayapti. «Eeeeh! Baliq qarmoqqa ilinmadi!» – hayqirdi Elbek.

● «Eeeeh!» – soʻz boshida qanday tovushni eshitding? [E]).

2. «E» nima deydi?

*Etik sotib olibdi,
Etikdoʻzdan echkivoy.
Ehtiyotlab etigin,
Endi tinmay surtar moy.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Tak-tak tomdan qor yog'ar. Quyvon emas, uzun quloq
Ot emas, to'rtta tuyoq.

(Elak)

(Eshak)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([E]).

4. Ko'zguga qara va [E] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar jilmaygan (kulgan), tishlar bir-biriga yaqinlashgan, lekin birlashmagan, oldingi tishlar ko'rinib turgan, tilning keng uchi pastki tish qirralariga tegib turgan, yumshoq tanglay tomoqning orqa devoriga siqilgan, burun yo'llarini yopib turgan hamda havo oqimi og'iz orqali o'tib ketadigan, tovush bog'lamlari birikkan, tebranib tovush hosil qiladigan holatda bo'lib turishiga e'tibor berish kerak.

[E] tovushini talaffuz qil

- [E] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
  - Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
  - Demak, [E] – unlimi, undoshmi?
- [E] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[E] tovushi – unli.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [E] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Etik

Behi

Telefon

6. «E» harfi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «BEDANA» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

● Bedana soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?

● Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

● Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi, jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. [E] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

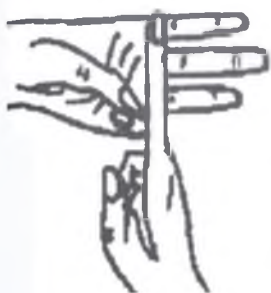
E

Hovlidagi narvoncha
Birdan sinib qolibdi.
Bitta ustuni tushib,
«E» oʻxshab qolibdi.

9. «E» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

10. Barmoqlaring bilan «E» harfini hosil qil.

Jimjiloqni bosh barmoq orasiga yashiramiz. Ko'rsatkich, nomsiz va o'rta barmoqni o'ng tomonga qaratamiz. Ikkinchi qo'lning ko'rsatikich barmog'ini, birinchi qo'lning uchta barmog'i bilan birlashtiramiz. Ular birgalikda «E» harfini hosil qiladi.

11. «BEDANA» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

12. «E» harfi nimalardan hosil qilingan?

3. Rasmdan «E» harfiga o'xshash shaklni top.

14. O'qi.

RE
ER

NE
EN

SE
ES

15. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil:

EL

EK

BEL

BET

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [E] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla.

e-lak

Oy-bek

ket-mon

e-tik

er-tak

be-kat

e-kin

te-rak

Er-kin

e-tak

te-rim

ke-lin

ek-ran

ek-ran

zeb-ra

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [E] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

be-da-na

Bek-mu-rod

bel-ku-rak

boy-che-chak

TEMUR BOBOM

Temur bobom – tillo bobom,
Donolardan dono bobom.
Der edilar: Ona elim,
Murodidir erk-u ilm.

➤ Unlilarni yoʻnalish boʻyicha kuyla.

➤ «Toʻrtinchisi ortiqcha». Soʻzlarni oʻqi va «E» harfi qatnashmagan soʻzni top:

EGAR

ESHAK

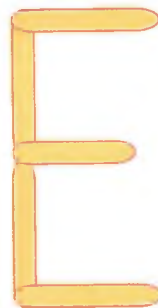
DONO

EKIN

16. Quyida aralashtirib berilgan soʻzlar orasidan «E» harfi qatnashgan soʻzlarni top.

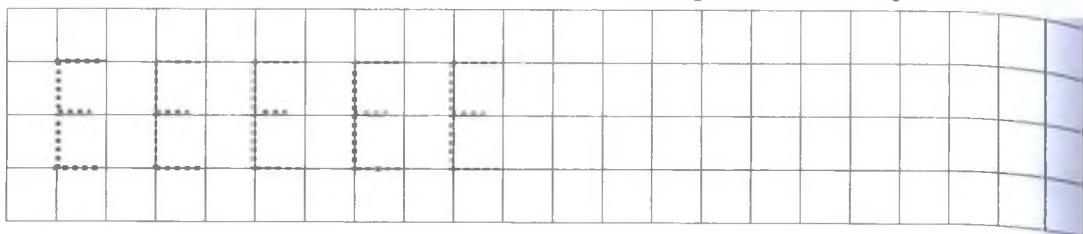
R T Y U E R K A T O Y G H J K K E T M O N
B G F V C D F R E F D E G H Y E L A K C X
Z A D F G E R F E D S X C D E L F I N C X S
A D E R A Z A M B H I O P L

17. «E» harfini sanoq choʻplaridan hosil qil.

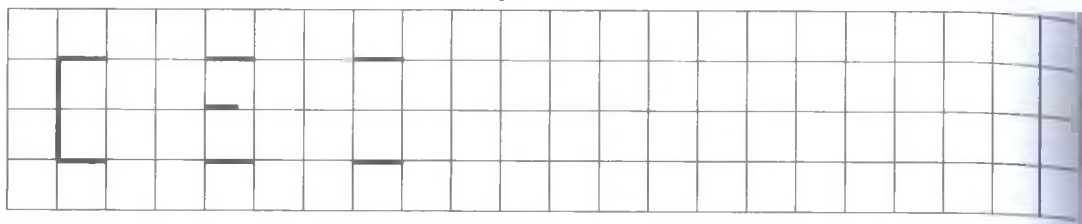

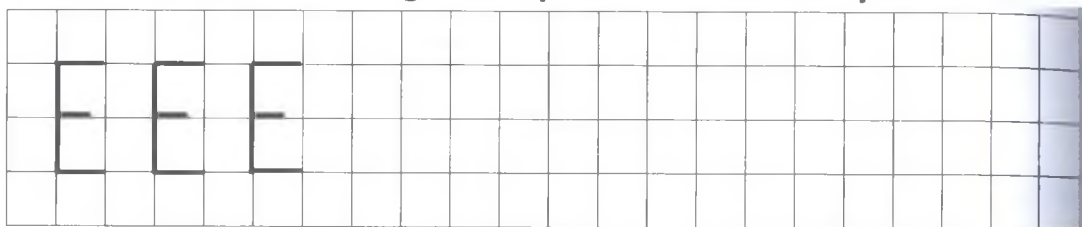
17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

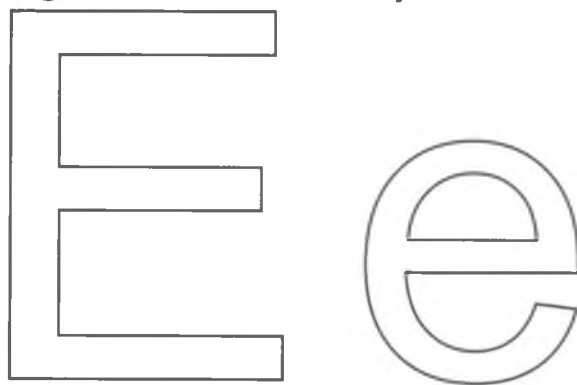
18. «E» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «E» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «E» harfini bo'ya.

Ch ch

1. Charos jo'jalariga don berayapti. U jo'jalarini «Chip-chip», deb chaqirayapti. Charos jo'jalarini qanday chaqirayapti? «Chip-chip, chip-chip, chip-chip».

● «Chip-chip, chip-chip, chip-chip» – so'zlarida birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([Ch]).

2. «Ch» nima deydi?

*Chigirtka zo'r cholg'uchi,
Chalar kuy charchamasdan.
Chirildoqlar jo'r bo'lib
Chirillar har tarafdin.*

*Chir aylanib o'ynaydi
Chiroyli kapalaklar,
Chapak chalib quv naydi
Chamandagi chechaklar.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Qora, qizil, qanotli,
Bitta otim ishlar ko'p.

Tinim bilmas yoz bo'yi,
Qishda mamnun,

xursand xo'b.

(Chumoli)

Ushlash uchun bandi bor
Har uyga juda kerak.

Obihayot sig'imi,

Nima ekan bu (.....)

(Chelak)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([Ch]).

4. Ko'zguga qara va [Ch] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar aylana shaklida va biroz oldinga chiqqan, tishlar bir-biriga jipslashgan, til uchi, til kuragi yuqoridagi tishlar yoki alveolalar bilan birikadi. Bu birikuv sekin-asta ular o'rtasidagi tirqishga aylanadi, til o'rtasidan qisqa havo oqimi o'tadi. Buni his etish uchun qo'l kaftini og'iz oldiga olib kelish kerak, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga qisilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib qo'yadi, havo esa og'iz orqali o'tadi, tovushning bog'lamlari ochiq, tovush jaranglamaydi.

[Ch] tovushini talaffuz qil

- [Ch] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [Ch] unli tovushmi, undosh tovushmi?

➤ [Ch] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[Ch] – undosh, shovqinli, til oldi tovushidir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. «Ch» harfining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Chana

Pichoq

Qaldirgʻoch

6. [Ch] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «CHILDIRMA» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Childirma soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

● Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi, jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

● Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi sakkizinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?

● Soʻzda nechta tovush bor?

● Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.

● Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

● Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. «Ch» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

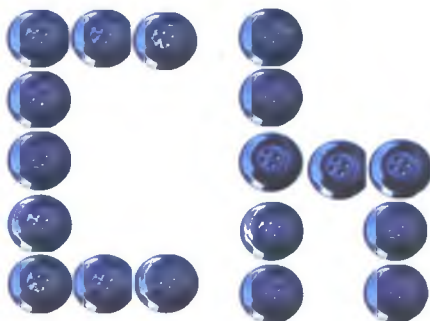
9. Barmoqlaring bilan «Ch» harfini hosil qil.

«Charos», «Choynak» soʻzlari
«Ch» harfidan boshlanar,
Ikki oʻrtoq doimo
Ajratmasdan yozilar.

10. «CHILDIRMA» soʻzini qoʻl barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «Ch» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «Ch» harfiga oʻxshash shaklni top.

13. O'qi.

CHA
ACH

CHU
UCH

CHO
OCH

CHI
ICH

CHE
ECH

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil: ●●●

CHOY

CHOL

CHOK

CHIT

KUCH

CHAP

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Ch] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

chov-li

chor-va

poch-ta

Cha-ros

no-chor

ku-chuk

gu-ruch

che-var

chi-vin

cha-na

cha-pak

Lo-chin

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Ch] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

cham-ba-rak

be-lan-chak

chil-dir-ma

chi-girt-ka

ti-kuv-chi

bi-rin-chi

Charos juda mehribon. U bu yil birinchi sinfga boradi. Uning mittigina kuchukchasi bor. U kuchukchasiga Olapar deb nom bergan. Kuchukchasi Charosdan bir zum ham ajralmaydi. Charos har kuni kuchukchasining rasmini chizadi. Chizgan rasmlari barchaga manzur.

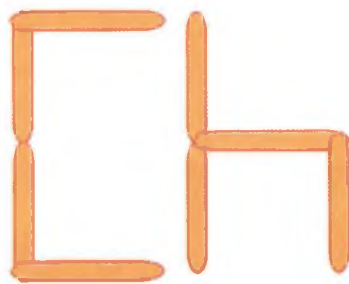
15. Rebusni yech va hosil bo'lgan so'zni ayt. Hosil bo'lgan so'zdan gap tuz.

Ch

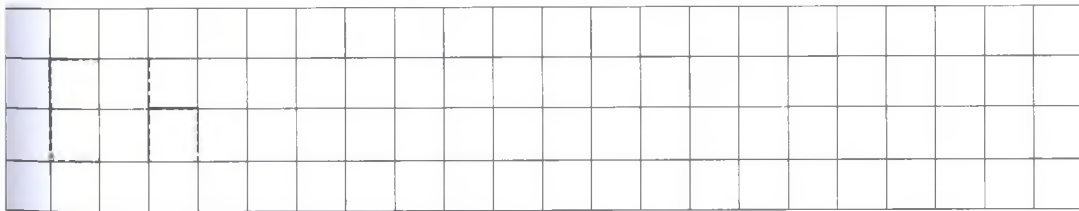

K

16. «Ch» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

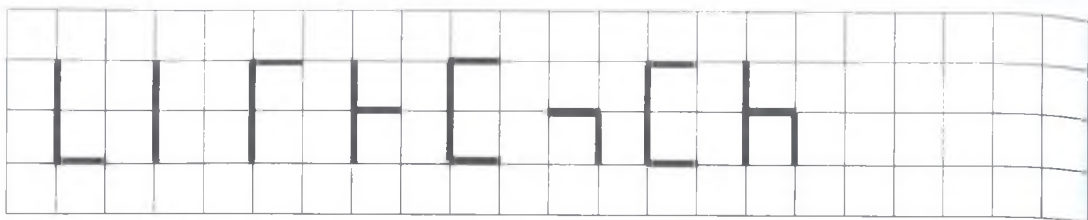

17. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

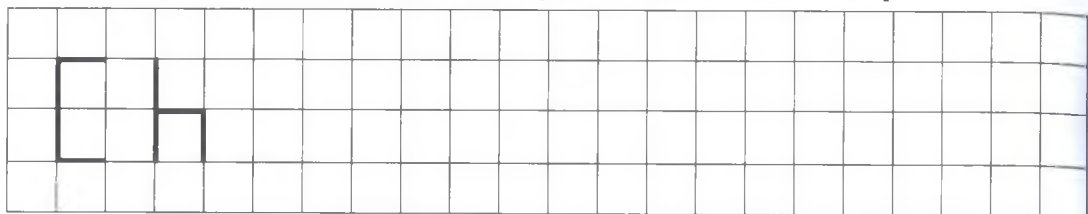

18. «Ch» harfini to'ldirib yoz:

19. Daftar kataklariga bir qator «Ch» harfini yoz:

20. Hosil bo'lgan «Ch» harfini bo'ya.

1. Dalada qo'ng'iz uchayapti. U qanday ovoz chiqarayapti? «J-j-j-j...».

- «J-j-j-j...» – qanday tovushni eshitayapsan? ([J]).

2. «J» nima deydi?

«J» harfiman jarangli,
Jozibador va jo'shqin.
Jonimga joylaganman,
Jonajon vatan mehrin.

3. Topishmoqlarning javobini top.

Yorib oppoq uychasin   O'zi ichkarida,
«Chip-chip» deb qoyadi u,   Soqoli tashqarida.
Chualchangni cho'chimay,
Cho'qib yeb qoyadi u.

(eʃ, oʃ)

(iʃox, oʃ)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([J]).

4. Ko'zguga qara va [J] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar aylana shaklida va biroz oldinga chiqqan, tishlar bir-biriga yaqinlashgan, tilning keng uchi alveolaga yoki qattiq tanglayning oldingi qirrasiga ko'tarilgan bo'lib, ular o'rtasida tirqish (bo'shliq) hosil bo'ladi, tilning o'rtasidan iliq havo oqimi o'tadi. Buni his etish uchun qo'l kaftining orqa tomonini og'iz oldiga olib kelish kerak, yumshoq tanglay tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib qo'yadi, o'pkadan chiqayotgan havo og'iz orqali o'tadi, tovush bog'lamlari bog'langan bo'lib, tebranib tovush hosil qiladi.

[J] tovushini talaffuz qil

- [J] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?

- Demak, [J] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [J] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[J]– undosh, shovqinli, til oldi tovushidir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [J] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Jo'ja

Anjir

Toj

6. [J] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «JASORAT» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undosh-

ni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

● Jasorat soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?

● Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

● Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

● Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi, jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

- Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?
- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. «J» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «J» harfini hosil qil.

Soyabonning bandini
Kim sindirdi, ayt tezroq?
Yoʻq, sira unday emas,
«J» bu eslab qol, oʻrtoq.

10. «JASORAT» soʻzini qoʻl barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «J» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «J» harfiga oʻxshash shaklni top.

13. Oʻqi.

JA

JU

JO

JI

JE

AJ

UJ

OJ

IJ

EJ

14. Bir boʻgʻinli soʻzlarni oʻqi va tovushlarni toʻgʻri talafuz qil: ●●●

JOY

JAM

TOJ

AVJ

BOJ

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [J] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

ja-la	jiy-da	Ja-sur
ja-von	aj-dar	jay-ron
ja-vob	an-jir	Mar-jon
jad-val	jaj-ji	jan-nat

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [J] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

ja-vob-gar	jay-da-ri
ja-so-rat	ja-ri-ma
Ja-vo-hir	jo-zi-ba

➤ To'rt bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [J] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

| ja-zi-ra-ma

15. Rasm asosida gap tuz.

Jahongir va Marjona daraxt ko'chatini ekishayapti.

16. She'ni o'qing va yod oling.

*Jaloliddin jur'atiga,
Jahongir jasoratiga,
Jamila shijoatiga,
Javobdirman men albatta.*

17. Savollarga javobni to'g'ri ko'rsat.

1. Qaysi mashina nomida «j» harfi bor?
2. Qaysi uy jihozlari nomida «j» harfi bor?
3. Qaysi hayvonlar nomida «j» harfi bor?
4. Qaysi sabzavotlar nomida «j» harfi bor?
5. Qaysi mevalar nomida «j» harfi bor?
6. Qaysi gullar nomida «j» harfi bor?
7. Qaysi oshxona anjomlari nomida «j» harfi bor?
8. Qaysi kasblarning nomida «j» harfi bor?
9. Qaysi parrandalarning nomida «j» harfi bor?

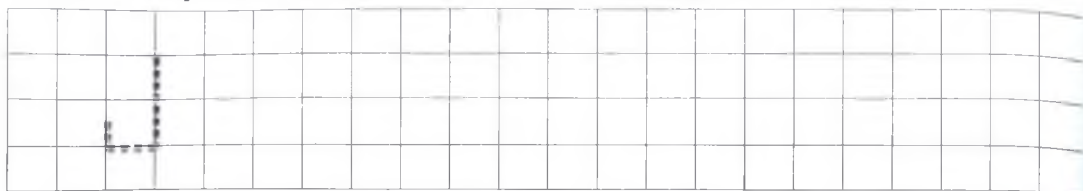
Majnuntol
Gultojixo'roz
Anjir
Jo'ja
Jurnalist
Jiguli
Tijoratchi
Jo'mrak
Jiyda
Jayron
Jo'va
Baqlajon

18. «J» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

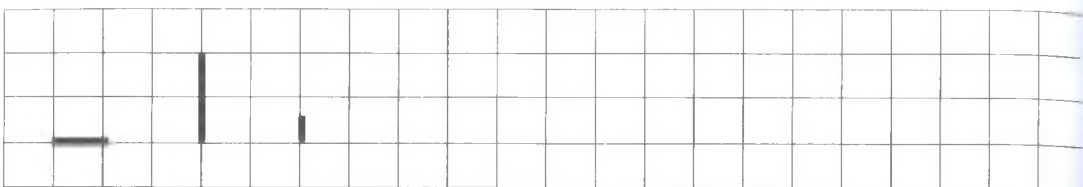

19. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

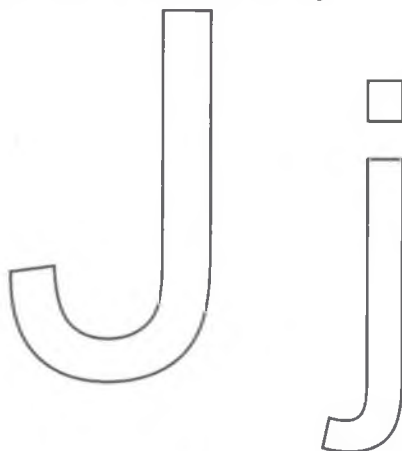
20. «J» harfini to'ldirib yoz:

21. Daftar kataklariga bir qator «J» harfini yoz:

22. Hosil bo'lgan «J» harfini bo'ya.

G'g'

1. G'ozlar «G'oq...g'oq...g'oq...g'oq...», – deb bir-birlarini suv bo'yiga chorlashdi. G'ozlar bir-birlarini qanday chaqiradi?

● «G'oq...g'oq...g'oq...g'oq...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([G']).

G'oq.....g'oq....g'oq
...g'oq....

2. «G'» nima deydi?

*G'o'ng'illab, der bir ari
G'ashga tegma qoch nari.
G'azabimni qo'zg'atsang
G'arch sanchaman nashtarim.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Yonidan o'tsa birov, Ko'p qirrali to'rtburchak,
Bo'ynini cho'zib darrov. Kerak bo'lar uy qursak.
Cho'qiy deb qilar hujum,
G'a-g'alaydi betinim.

(zo, 9)

(145!, 9)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([G']).

4. Ko'zguga qara va [G'] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Yuqori va pastki old tishlar o'rtasida muayyan oraliq masofa saqlanadi. Til uchi harakatsiz, hech qanday shakl egallamaydi. Til o'zagi tanglay tomon ko'tariladi va [G'] tovushi bo'g'izda hosil bo'ladi. Til o'zagi hamda un paychalari kuchli tebranadi. Yumshoq tanglay ko'tarilgan, o'pkadan chiqayotgan havo burunga o'tadigan yo'lini to'sgan, ovoz un paychalarining kuchli tebratilishi natijasida [G'] tovushi paydo bo'ladi.

vushmi?

[G'] tovushini talaffuz qil

- [G'] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [G'] unli tovushmi, undosh tovushmi?

➤ [G'] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[G'] – til orqa undoshi, jarangli tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [G'] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

G'uncha

Bug'doy

Bo'yinbog'

6. [G'] tovushi ishtirok etgan so'zlarni esla va ularni ayt.

7. «G'ILDIRAK» so'zini talaffuz qil. So'zdagi unli va undoshni ajrat.

So'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'ladi.

- G'ildirak so'zida nechta bo'g'in bor? Nima uchun?
- So'zdagi birinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?

Nima uchun?

- So'zdagi ikkinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

- Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi sakkizinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. «Gʻ» harfini yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

9. Barmoqlaring bilan «G'» harfini hosil qil.

Chap qo'lning barmoqlarini yarim oy shaklga keltiramiz, o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'ini biroz bukib, chap qo'lning yuqori qismiga yo'naltiramiz, qolgan barmoqlarni ko'rsatkich barmoqning tagiga yashiramiz.

10. «G'ILDIRAK» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «G'» harfi nimalardan hosil qilingan?

12. Rasmdan «G'» harfiga oid narsalarni ko'rsat.

13. O'qi.

G'A
AG'

G'U
UG'

G'O
OG'

G'I
IG'

G'E
EG'

14. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil: ●●●

G'OZ

G'OV

G'UJ

JAG'

BOG'

TOG'

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [G'] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

g'a-zal

bug'-doy

sog'-lom

g'al-tak

shol-g'om

g'a-zab

g'un-cha

G'o-lib

G'ay-rat

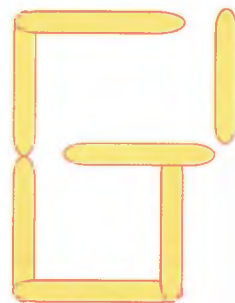
➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [G'] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

g'il-di-rak

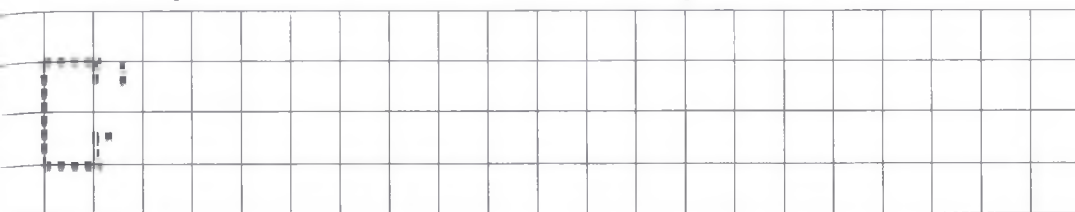
bo'-yin-bog'

➤ «Tez aytish»ni yod ol.
G'ani g'ildirakni g'ildiratdi.

14. «G'» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

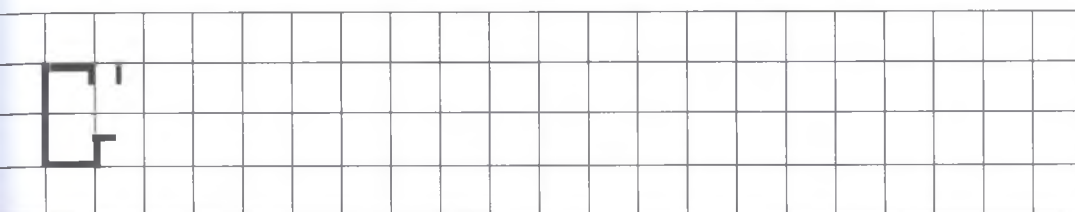
15. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayting:

16. «G» harfini to'ldirib yoz:

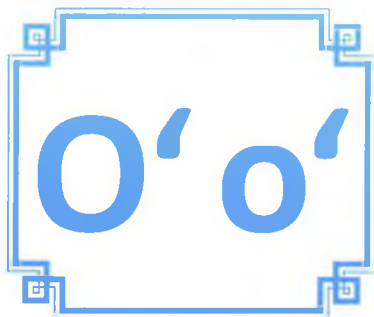
17. Daftari kataklariga bir qator «G» harfini yoz:

18. Hosil bo'lgan «G» harfini bo'ya.

1. O'rdaklar suv bo'yida yashaydilar.

2. «O'» nima deydi?
*O'qituvchi O'rdakning,
O'tgan darsini har kun.
O'zlashtirib, o'rganar,
O'quvchi o'rdakchalar.
O'zlari yosh bo'lsa ham,
O'tkir zehqli biram.
O'ylab topishar darhol,
O'nta bo'lsa ham savol.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

To'ʻr bilan o'rab olgan,
Pashshaga zanjir solgan
(O'rgimchak)

Sariqligi zar dedim,
Totib, asal qand dedim
(O'rta)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([O']).

4. Ko'zguga qara va [O'] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar oldinga dumaloq shaklda cho'chchaytiriladi. Tilning uchi pastki tishlardan biroz uzoqlashadi, tilning orqa qismi biroz ko'tariladi. Og'iz bo'shlig'idan chiqayotgan havo to'siqqa uchramaydi. Un paychalari titraydi, ovoz qatnashadi.

[O'] tovushini talaffuz qil

- [O'] tovushini talaffuz qilganimizda havo oqimi to'siqqa uchraydimi?
- Demak, [O'] – unlimi, undoshmi?
- [O'] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!
[O'] tovushi – unli.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [O'] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Bo'ri

O'roq

Olxo'ri

6. [O'] tovushi ishtirok etgan so'zlarni esla va ularni ayt.

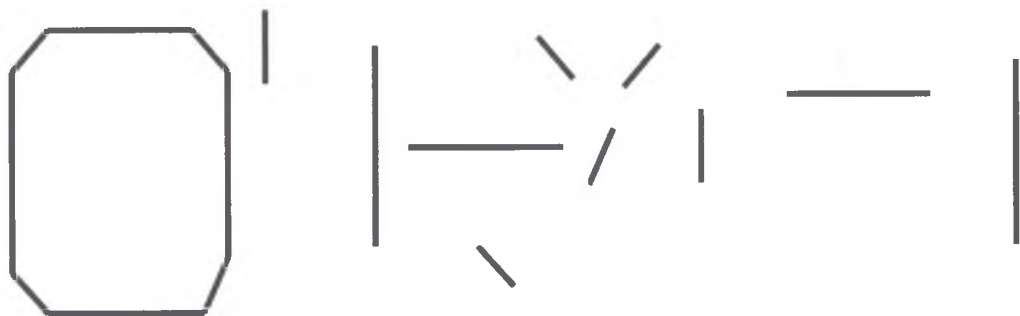
7. «OLXO'RI» so'zini talaffuz qil. So'zdagi unli va undoshni ajrat.

So'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'ladi.

- Olxo'ri so'zida nechta bo'g'in bor? Nima uchun?
- So'zdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- So'zdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?
- So'zdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi, jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- So'zdagi to'rtinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi uchinchi boʻgʻinni ayt.

8. «Oʻ» harfni yozish uchun zarur boʻlgan qismlarni tana va uni hosil qil.

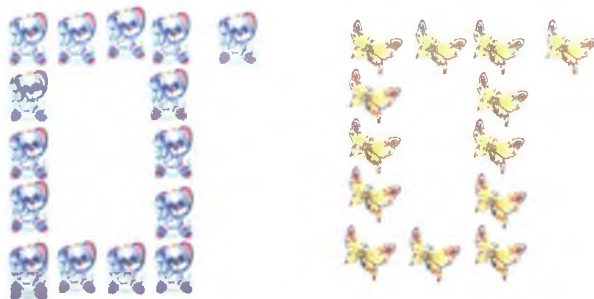

9. Barmoqlaring bilan «Oʻ» harfini hosil qil.

Koʻrsatkich barmoqni birlashtirib bosh barmoqqa, oʻng qoʻlning koʻrsatkich barmogʻini biroz bukib, chap qoʻlning yuqori qismiga yoʻnaltiramiz, qolgan barmoqlarni koʻrsatkich barmoqning tagiga yashiramiz va «Oʻ» harfini hosil qilamiz.

10. [O'] harfi nimalardan hosil qilingan?

11. Aytilishida «O'» harfi bo'lgan raqamlarni top.

12. «O'» harfini o'qi.

MO'

SHO'

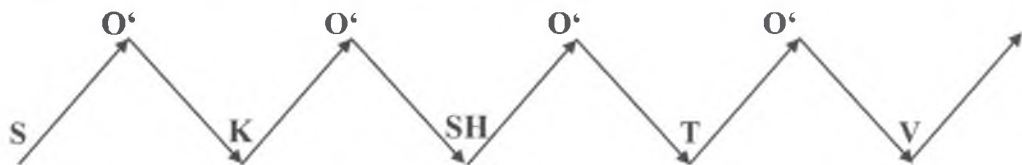
KO'

O'M

O'SH

O'K

Unlilarni yo'nalish bo'yicha kuyla.

13. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil.

O'T

TO'N

KO'K

KO'L

TO'N

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [O'] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

o'l-ka

o'z-bek

ro'-mol

o'-gim

Go'-zal

ko'k-lam

o'-jar

jo'-ja

bo'-ri

o'-tin

cho'-mich

o'r-mon

o'r-dak

ko'-mak

to'-ti

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [O'] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

to'-ga-rak

o'r-gim-chak

do'm-bi-ra

➤ [O'] tovushi qatnashgan «Tez aytish»ni o'rganamiz.

O'ktam ko'm-ko'k ko'rkam ko'klam rasmini ko'p ko'k qalamda chizdi.

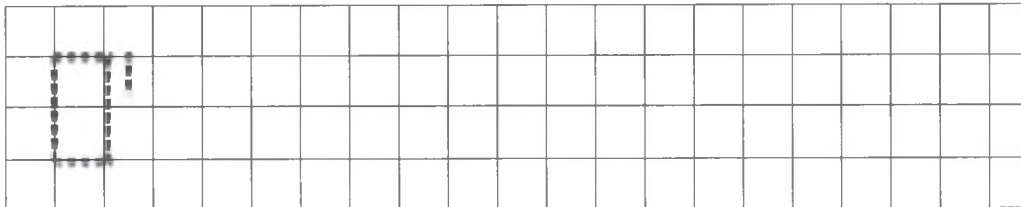
13. «O'» harfiga oid rasmlarni top.

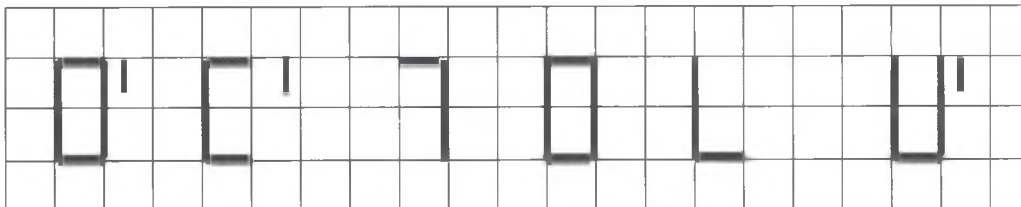
14. «O'» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

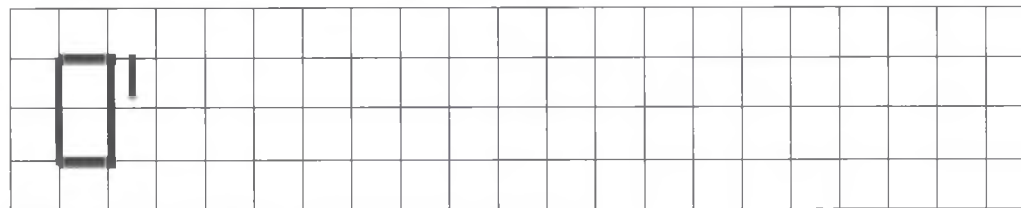
15. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini aytil:

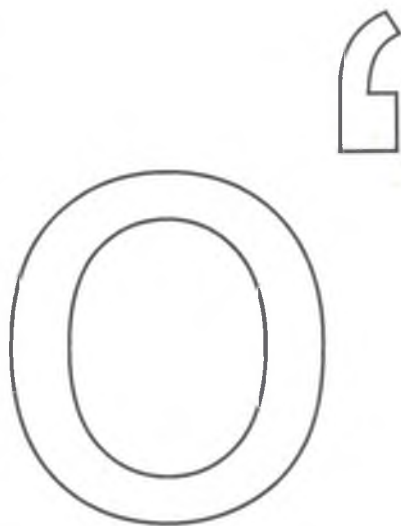
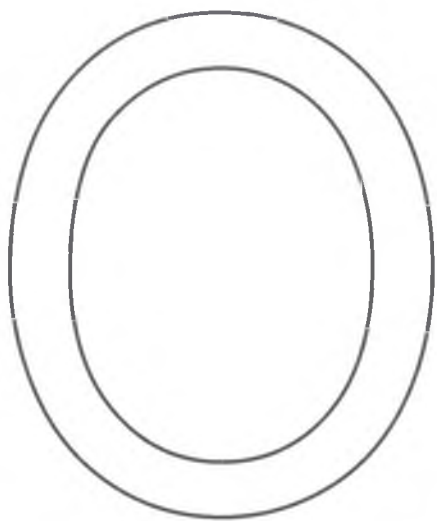
16. «O'» harfini to'ldirib yoz:

17. Daftar kataklariga bir qator «O'» harfini yoz:

16. Hosil bo'lgan «O'» harfini bo'ya.

1. Qarg'alar kunlar isishi bilan shimoliy sovuq o'lkalarga uchib ketadilar. Qarg'alar qanday ovoz chiqaradi: «Qarrrr... qarrrr...qarrrr...».

● «Qarrrr... qarrrr... qarrrr» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([Q]).

2. «Q» nima deydi?

*Qattiq yerdan boychechagim,
Qatrab chiqding oychechagim.
Qish qattig'i tamom deding,
Quyoshjonga salom deding.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Kosaga sho'ng'ib qaytar,

Og'ziga borib aytar.

(Qoʻshib)

Tusi oppoq paxta emas,

G'irchillaydi taxta emas.

(Qor)

- Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([Q]).

4. Ko'zguga qara va [Q] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Yuqori va pastki old tishlar o'rtasida muayyan oraliq masofa saqlanadi, til uchi harakatsiz, hech qanday shakl egallamaydi, til o'zagi tanglay tomon ko'tarilgan. [Q] tovushi bo'g'izda hosil bo'ladi; ovoz un paychalarining kuchli tebratilishi natijasida [Q] tovushi paydo bo'ladi, til o'zagi un paychalar devori kuchli tebranadi; bola nutqida [K] tovush talaffuzi meyorda bo'lmasa, [Q] tovushining meyoriy talaffuzini shakllantirish natija bermaydi.

[Q] tovushini talaffuz qil

- [Q] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?

- Demak, [Q] – unlimi, undoshmi?
- [Q] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[Q] – undosh, jarangsiz va portlovchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [Q] tovushining soʻzlardagi oʻrnini aniqla.

Quyvon

Baqlajon

Qalpoq

6. [Q] tovushi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

7. «BAQLAJON» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Baqlajon soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?

9. Barmoqlaring bilan «Q» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqni birlashtirib bosh barmoqqa, o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'ini biroz bukib, chap qo'lning pastki qismiga yo'naltiramiz, qolgan barmoqlarni ko'rsatkich barmoqning tagiga yashiramiz va «Q» harfini hosil qilamiz.

10. «BAQLAJON» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

11. «Q» harfi nimalardan hosil qilingan.

12. Rasmdan «Q» harfiga o'xshash shaklni top.

13. O'qi.

QA

QU

QO

QI

QE

AQ

UQ

OQ

IQ

EQ

➤ Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil:

BOQ

QOL

QOSH

QISH

QUSH

QO'L

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Q] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

qa-lam

qat-tiq

qo-shiq

qa-dam

yum-shoq

so-chiq

so-qol

qu-yon

sich-qon

qa-dim

qop-lon

qu-loq

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Q] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

baq-la-jon

qur-ba-qa

➤ «Tez aytish»ni yod ol.

Qobil, Qo'chqorvoy, Qurbon
Qordan qurdilar qo'rg'on.

14. «Q» harfli joylarni qizilga,
 «S» joylarni sariqqa,
 «Y» joylarini yashilga,
 «H» joylarini havo rangga,
 «J» joylarini jigarrangga bo'ya.

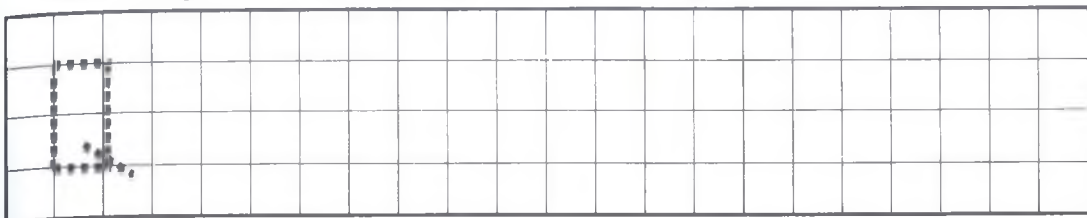

19. «Q» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

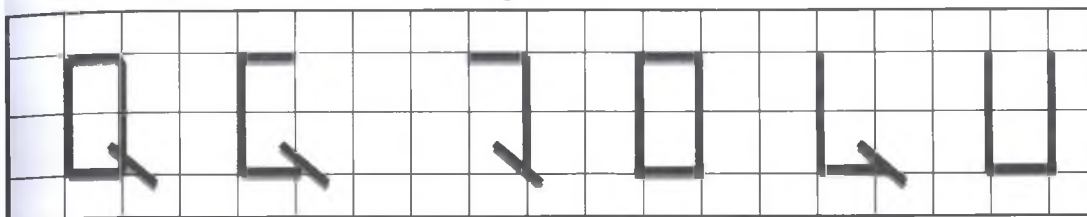

20. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

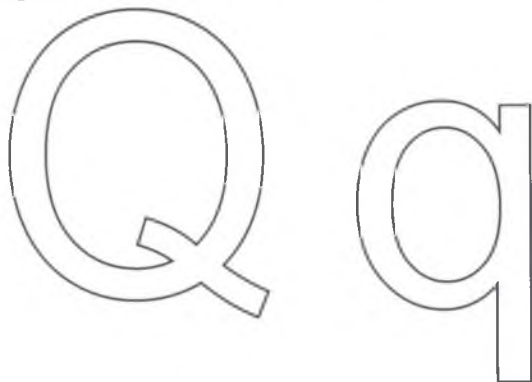
21. «Q» harfini to'ldirib yoz:

22. Daftar kataklariga bir qator «Q» harfini yoz:

23. Hosil bo'lgan «Q» harfini bo'ya.

1. Bizning bog'ning mevasi,
Keling, ko'ring eng asil.

2. «Ng» nima deydi?
*Tayyorga ayyor nahang,
Tekinxo'r, takasaltang.
Qarmoqdagi o'ljaga
Og'iz solgandi qarang:
Tumshug'idan ilinib,
Tipirchilar, holi tang.*

3. Topishmoqlarning javobini top.

Yumaloq mitti,
Qo'li har yerga yetdi.

(Tanga)

Pishsa bemaza, pishmasa maza.

(Bodring)

- Topishmoq javobidan «Ng» harf birikmasini top ([Ng]).

[Ng] tovushini talaffuz qil.

ESLAB QOL!

[Ng] tovushi – undosh.

4. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [Ng] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Tanga

Bodring

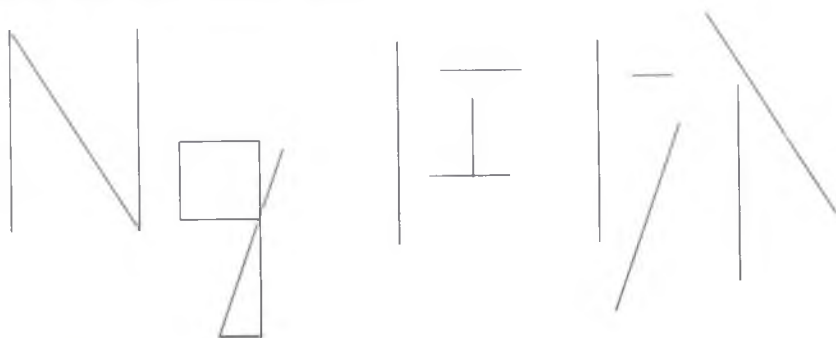
5. «Ng» harf birikmasi ishtirok etgan soʻzlarni esla va ularni ayt.

6. «BODRING» soʻzini talaffuz qil. Soʻzdagi unli va undoshni ajrat.

Soʻzda nechta unli boʻlsa, shuncha boʻgʻin boʻladi.

- Bodring soʻzida nechta boʻgʻin bor? Nima uchun?
- Soʻzdagi birinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi? Nima uchun?
- Soʻzdagi uchinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi beshinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzdagi oltinchi harf qaysi? U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi yettinchi harf qaysi? U unli yoki undosh harfmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?
- Soʻzdagi birinchi boʻgʻinni ayt.
- Soʻzdagi ikkinchi boʻgʻinni ayt.

7. «Ng» harf birikmasini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

8. «Ng» harf birikmasi nimalardan hosil qilingan?

9. «BODRING» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

10. O'qi.

Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qil.

TONG | RANG | TENG | KENG | CHANG | TANG

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Ng] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

ta-rang

ting-la

bod-ring

shud-ring

ta-nga

na-hang

➤ To'rt bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [Ng] tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

ta-ka-sal-tang

«Tez aytish»ni yod ol:

➤ «Ng» harf birikmasi qatnashgan «Tez aytish»ni o'rganimiz.

Dengiz tubsiz dedingizmi,

Dengiz tengsiz dedingizmi?

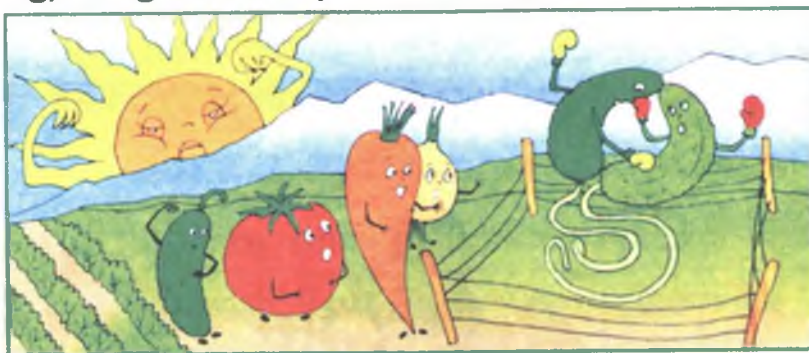
11. Shu rasmda nimalar tasvirlangan.

12. «Ng» harf birikmasi bo'lgan so'zlarning rasmini bo'ya.

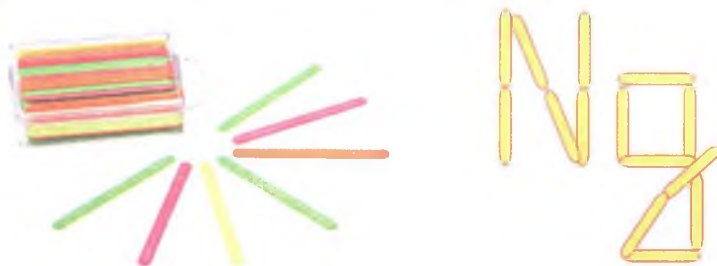
13. Rasmga qarab poliz, tong, keng, ring, eng, bodring, jang, rang, teng so'zlari yordamida gaplar tuz.

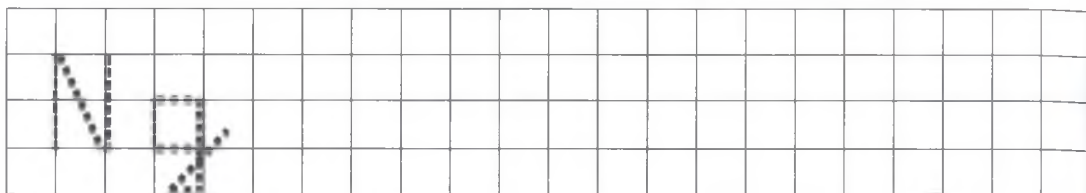
14. «Ng» harf birikmasiga oid rasmlarni top.

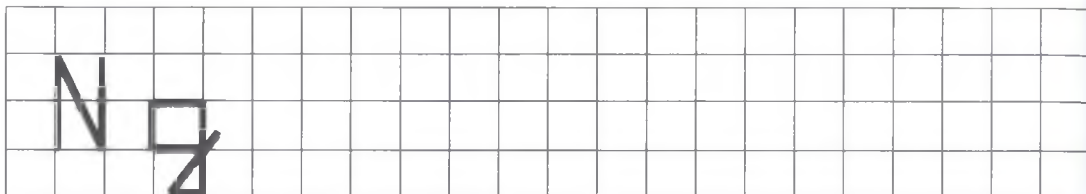
15. «Ng» harf birikmasini sanoq cho'plaridan hosil qil.

16. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

17. «Ng» harf birikmasini to'ldirib yoz:

18. Hosil bo'lgan «Ng» harf birikmasini bo'ya.

1. Nabijon «Xxxur...xxxur...» etib xurrak otib uxlab qoldi, chunki u juda ham charchagan edi. Nabijon qanday xurrak otoyapti: «Xxxur...xxxur...»

● «Xxxur... xxxur...» – birinchi qanday tovushni eshitayapsan? ([X]).

2. «X» nima deydi?

<i>Xabarchi xo'roz sahar</i>	<i>Xursand bo'ling, ashnalar,</i>
<i>«Xushxabar – deb qichqirar.</i>	<i>Xayrli tong boshlanar!...</i>
<i>– Xalos bo'ldik zulmatdan,</i>	<i>Xurrak otib yotmangiz,</i>
<i>Xatarli tun – kulfatdan.</i>	<i>Xo'p g'aflatga botmangiz»</i>

3. Topishmoqlarning javobini top.

Joni yo'q, tani yo'q,	Boshi – taroq,
Yuz chaqirimdan oshib keldi.	Dumi – o'roq.

(ʁat)

(zo,ox)

● Topishmoq javobidagi birinchi tovush qaysi? ([X]).

4. Ko'zguga qara va [X] tovushining hosil bo'lishini kuzat.

Tovush artikulyatsiyasi

Lablar biroz ochiq, harakatsiz bo'ladi, tishlar bir-biriga yaqinlashgan bo'ladi, ammo birikmaydi, «X» tovushini unli [a], [i], [u] tovushlari bilan birikkan holda talaffuz etilganida, tilning uchi pastga tushgan va biroz itarilagan, til kuragining orqa qismi yumshoq tanglayga yaqinlashgan bo'lib, tor bo'shliq hosil bo'ladi va u bo'shliq orqali havo o'tadi. [X] tovushi [ya], [ye], [yo], [yu] unli tovushlar birikmasi bilan talaffuz etilganda, til uchi pastga tushgan bo'lib, pastki kurak tishlar asosiga tegib turadi va bo'shliq hosil qiladi. Bu bo'shliq (tirqish) orqali o'pkadan kelayotgan havo o'tadi, yumshoq tanglay ko'tarilgan va tomoqning orqa devoriga siqilgan bo'lib, burun yo'llarini yopib turadi. Buning natijasida havo oqimi og'iz orqali o'tadi, tovush bog'lamlari ochiq, tovush jaranglamaydi.

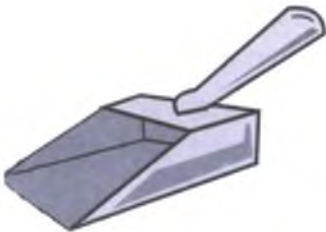
[X] tovushini talaffuz qil

- [X] tovushini talaffuz qilganimizda havo to'siqqa uchraydimi?
- Havo qayerda to'siqqa uchraydi?
- Demak, [X] unli tovushmi, undosh tovushmi?
- [X] tovushini talaffuz qilish paytida un paychalari titraydimi?

ESLAB QOL!

[X] – undosh, jarangsiz va sirg'aluvchi tovushdir.

5. Rasmdagi narsalarning nomini ayt. [X] tovushining so'zlardagi o'rnini aniqla.

Xokandoz

Paxta

Mix

6. [X] tovushi ishtirok etgan so'zlarni esla va ularni ayt.

7. «XONTAXTA» so'zini talaffuz qil. So'zdagi unli va undoshni ajrat.

So'zda nechta unli bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'ladi.

- Xontaxta so'zida nechta bo'g'in bor? Nima uchun?
- So'zdagi birinchi bo'g'inni ayt.
- So'zdagi ikkinchi bo'g'inni ayt.
- So'zdagi uchinchi bo'g'inni ayt.
- So'zdagi undosh tovushlarni ayt.
- So'zdagi birinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?

- Soʻzdagi ikkinchi harf qaysi? U unli yoki undosh tovushmi? Nima uchun?
- [T] tovushidan oldingi harfni nomla. U unli yoki undosh tovushmi?
- Soʻzdagi toʻrtinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- [T] tovushidan keyingi harfni nomla. U unli yoki undosh tovushmi?
- Soʻzdagi oltinchi harfni ayt. U unli yoki undosh tovushmi?
- Soʻzdagi yettinchi harfni ayt. U jarangli yoki jarangsiz tovushmi?
- Soʻzdagi sakkizinchi harfni ayt. U unli yoki undosh tovushmi?
- Soʻzda nechta tovush bor?

8. [X] tovushi mana bunday harf bilan ifodalanadi.

X

Tegirmonning charxiga
 «X» harfi oʻxshab ketar,
 «H» yumshoqroq aytilsa
 «X» – qattiqman, deb aytar.

9. «X» harfini yozish uchun zarur bo'lgan qismlarni tanla va uni hosil qil.

10. Barmoqlaring bilan «X» harfini hosil qil.

Ko'rsatkich barmoqlarimiz,
Aqli va sergakdir.
Ularni tutashtirib,
«X» harfini yasaymiz.

11. «XONTAXTA» so'zini qo'l barmoqlari yordamida hosil qil.

12. «X» harfi nimalardan hosil qilingan.

13. Rasmdan «X» harfiga o'xshash shaklni top.

14. O'qi.

XA
AX

XU
UX

XO
OX

XI
IX

XE
EX

XO'
O'X

15. Bir bo'g'inli so'zlarni o'qi va tovushlarni to'g'ri talafuz qil:

XAT

XON

XIL

XAS

XOL

➤ Ikki bo'g'inli so'zlarni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, X tovushining so'zdagi o'rnini aniqla:

xa-bar
pax-ta
tax-ta
xo'-roz
xal-ta

xan-jar
xas-kash
xa-sis
xa-tar
xa-to

xa-fa
xiz-mat
xir-mon
xiy-la
xur-mo

➤ Uch bo'g'inli so'zni o'qi, bo'g'inlarga ajrat, [X] tovushi-ning so'zdagi o'rnini aniqla:

xo-kan-doz

xon-qi-zi

ol-ma-xon

Xur-shi-da

xa-ri-ta

xo-ti-ra

xu-lo-sa

Bu-xo-ro

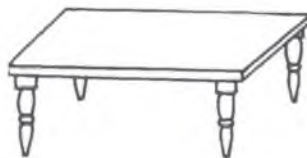
Yaxshi bola

Yaxshi bola o'qishni va mehnatni sevadi. Ozoda va oras-ta yuradi. Salom va odobni kanda qilmaydi. Vaqtni qadrlay-di. Hammaga yaxshilikni xohlaydi. Yaxshilar suhbatiga intiladi. Yomonlar suhbatidan qochadi.

➤ [X] tovushi qatnashgan «Tez aytish»ni o'rganamiz.

Xolida xola xamirturushli xamir qordi.

15. «X» harfi bilan boshlanuvchi narsalarning rasmini o'zing bo'ya.

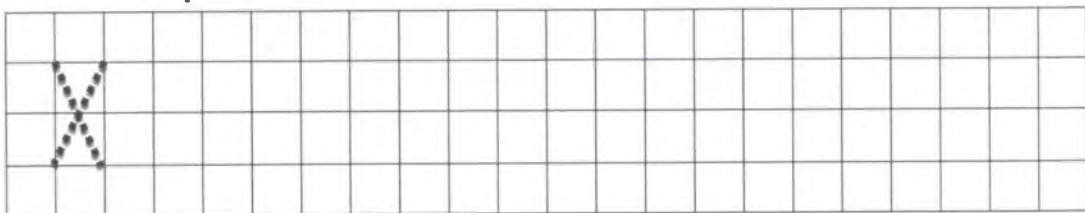
16. «X» harfi qatnashgan narsalarni top.

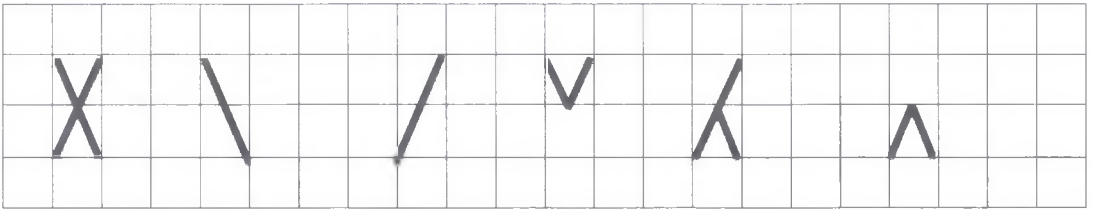
17. «X» harfini sanoq cho'plaridan hosil qil.

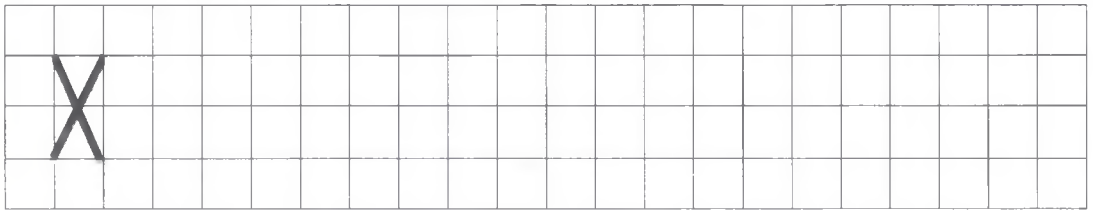
18. Nuqtalarni birlashtir va harfning nomini ayt:

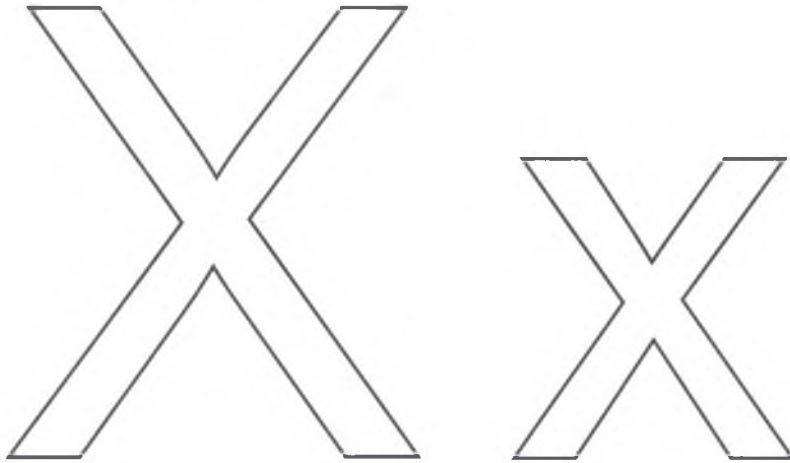
19. «X» harfini to'ldirib yoz:

20. Daftari kataklariga bir qator «X» harfini yoz:

21. Hosil bo'lgan «X» harfini bo'ya.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *M. Ayupova*. Logopediya. – T., O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2007, 2011.
2. *D. Rajabov*. Husnixat alifbo. – T., Nihol, 2010.
3. *F. Safarova, M. Inoyatova, M. Shokirova, L. Shermatova*. Alifbe. – T., Ma’naviyat, 2012.
4. *Z. Shamurotova*. Logopediya: meyoriy talaffuzga o‘rgatish. – T., Niso poligraf, 2012.

MUNDARIJA

Kirish soʻzi	3
Qoʻllanma bilan ishlashga doir ota-ona va pedagoglarga tavsiyalar (yoki uslubiy maslahatlar).....	8
Aa	16
Oo	23
Uu	29
Mm	36
Nn	42
Kk	48
li.....	55
Pp	62
Tt.....	69
Rr.....	77
Ll	84
Dd	92
Ss.....	100
Shsh.....	108

Gg	116
Zz	124
Vv	132
Ff	140
Bb	148
Yy	157
Hh	165
Ee	173
Chch	181
Jj	189
G'g'	197
O'o'	204
Qq	212
Ngng	220
Xx	227
Foydalanilgan adabiyotlar	236

M.Y. Ayupova, Sh.D. Aripova

LOGOPEDIYA:
TO'G'RI TALAFFUZ
QILAMIZ VA YOZAMIZ

O'ZBEKISTON FAYLASUFLARI MILLIY JAMIYATI

Muharrir M. Tursunova
Musahhih M. Turdiyeva
Dizayner-sahifalovchi E. Muratov

«O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti.
100029, Toshkent shahri, Matbuotchilar ko'chasi, 32-uy.
Tel/Faks: 239-88-61.

Nashriyot litsenziyasi: AI №216, 03.08.2012.
Bosishga ruxsat etildi 30.01.2020. «Calibri» garniturasida.
Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 70×90¹/₁₆.
Bosma tabog'i 15,0. Nashr hisob tabog'i 15,5.
Adadi 1000 nusxa. Buyurtma № 3.

«AVTO-NASHR» XK bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri, 8-mart ko'chasi, 57-uy.

M.Y. Ayupova Toshkent viloyati Toshkent tumanida tug'ilgan. 1974-yili o'rta maktabni muvaffaqiyatli tugatib, Toshkent shahri tibbiyot bilim yurtiga o'qishga kirdi va mazkur bilim yurtini 1976-yili imtiyozli diplom bilan tugatdi. M. Ayupova 1981-yili Toshkent Davlat pedagogika institutini imtiyozli diplom bilan muvaffaqiyatli tugatdi. U 1981–1985-yillar davomida Respublika ko'r bolalar maktab-internatida tarbiyachi, logoped bo'lib ishladi. 1985–1986-yillarda Toshkent viloyati o'qituvchilar malaka oshirish institutining «Maxsus maktab va maktab-internatlar» bo'limida metodist bo'lib o'z faoliyatini davom ettirdi. 1986-yili Nizomiy nomli Toshkent Davlat pedagogika instituti Oligofrenopedagogika va logopediya kafedrasida o'qituvchi bo'lib ish boshladi. M. Ayupova 1992-yili Moskvada «5 yoshli bolalarda fonetiko-fonematik kamchiliklarni bartaraf etish» mavzusida nomzodlik dissertatsiyasini muvaffaqiyatli himoya qildi. 1986–1992-yillarda Oligofrenopedagogika va logopediya kafedrasida o'qituvchisi; 1992–1994-yillarda Defektologiya kafedrasida katta o'qituvchi; 1994–1998-yillarda dotsent vazifasini bajaruvchi; 1998–2000-yillarda kafedra dotsenti lavozimlarida faoliyat ko'rsatdi. 2000–2007-yillarda Defektologiya kafedrasida, 2007–2010-yillarda Korreksion pedagogika kafedrasida mudiri lavozimida ishladi. 2002–2003; 2003–2004-o'quv yillarida «Eng yaxshi kafedra mudiri» konkursi g'olibi bo'ldi. 2007-yilda M. Ayupova tomonidan tayyorlangan 35 bosma taboqli «Logopediya» darsligi «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyatida nashr qilindi. Ushbu darslik O'zR OO'MTB ta'sis etgan OO'YU uchun chiqarilgan o'quv darsliklari o'rtasida «Yilning darsligi va o'quv adabiyoti» tanlovida birinchi o'rinni egalladi va «Iste'dod» Respublika jam'ar-masining birinchi darajali diplomi bilan taqdirlandi. M.Y. Ayupova tomonidan hammualliflikda yana bir qator darsliklar, o'quv va metodik qo'llanmalar nashrdan chiqdi. U o'zining ilmiy ma'ruzalari bilan Xalqaro forum, Respublika miqyosida o'tkazilgan konferensiya va seminarlarda faol ishtirok etdi. M. Ayupovaning 100 dan ortiq ilmiy maqolalari hamda ilmiy to'plamlari Respublika jurnallarida chop etildi. Hozirda u o'zining ilmiy-ommabop, ilmiy-nazariy va ilmiy-uslubiy maqolalari bilan Respublika jurnallarida faol ishtirok etib kelmoqda.

Sh.D. Aripova 1986-yil 12-iyulda Toshkent shahrida tug'ilgan. 1994–2001-yillarda Toshkent shahar Uchtepa tumanidagi 109-o'rta maktabda o'qidi. 2001–2004-yillarda Sobir Rahimov nomidagi tibbiyot kollejini tugatdi. 2004–2008-yillarda Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universitetining Defektologiya fakultetida tahsil oldi va 2010-yilda mazkur mutaxassislik bo'yicha magistrlik diplomini oldi. 2010-yili Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universitetining Defektologiya fakulteti Korreksion pedagogika kafedrasida, 2012–2014-yillarda shu universitetning katta ilmiy xodim-izlanuvchilar institutida, hozirda esa shu kafedrada o'qituvchi sifatida faoliyat olib bormoqda. Sh. Aripova vazirlik va Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumanlarda o'z ma'ruzalari bilan ishtirok etdi va ilmiy-ommabop jurnallarda 40 dan ortiq tezis hamda maqolalari nashrdan chiqdi. O'z faoliyati davomida Sh. Aripova izlanuvchan, tirishqoq, maqsadga erishish uchun intiluvchan, mas'uliyatli inson sifatida fakultet xodimlari, talabalar va tinglovchilar orasida hurmat qozonib kelmoqda.

ISBN 978-9943-391-94-9

9 789943 391949